

АЛЬМАНАХ

«Пути формирования и развития ключевых компетентностей»

Красноармейск
2012

СОДЕРЖАНИЕ

<i>Дорохова Л.В.</i> Комунікативні технології на етапі рефлексії.....	5
<i>Данелія О.Г.</i> Парна та групова робота на уроках в початковій школі.....	14
<i>Паснова К.В.</i> Формування комунікативної компетентності першокласників.....	21
<i>Стукало Л.І.</i> Пізнавальні й виховні можливості гри.....	24
<i>Дідченко О.В.</i> Виховання успішної особистості молодшого школяра.....	32
<i>Воробьева Т.В.</i> Словарная работа на уроках русского языка в основной школе.....	38
<i>Школьная Л.Г.</i> Культуроведческий текст как один из приемов формирования поликультурной компетентности.....	47
<i>Голофеева Н.О.</i> Компаративний аналіз художнього тексту як один із засобів формування полікультурної компетентності учнів.....	52
<i>Куропятник Е.Н.</i> Использование ИК-технологии для развития познавательной компетентности.....	60
<i>Дедкова Р.В.</i> Использование игровых технологий для формирования здоровьесберегающей компетентности.....	64
<i>Кулікова В.С.</i> Використання ігрових технологій для розвитку здоров'язберігаючої компетентності.....	67
<i>Богданова Ю.В.</i> Розвиток соціальної компетентності учнів створенням шкільної газети.....	75

Комунікативні технології на етапі рефлексії

*Вчитель початкових класів,
Дорохова Л.В.*

Сьогодні створюється нова школа, де учень повноцінно живе, проектує своє майбутнє, свій шлях, враховуючи власні можливості, ставлячи перед собою завдання самовдосконалення, самовиховання, самоосвіти. При цьому особливого значення набуває креативність особистості, її здатність до творчого нестандартного мислення, вміння ефективно вирішувати складні проблеми власної життєдіяльності.

Життя - головний екзаменатор учнів. Наскільки вони будуть адаптованими до соціального середовища, здатними оперативно приймати правильне рішення в нестандартних ситуаціях, вмітимуть аналізувати і контролювати власну діяльність, тобто успішно її виконувати, залежить насамперед від школи, від того, в якій мірі у них будуть сформовані ключові компетентності, в тому числі, комунікативні.

Спілкування є однією з найважливіших сфер духовної життєдіяльності людини. Комунікативні уміння – запорука гарних, безконфліктних стосунків у будь-якому колективі. Процес їх формування та розвитку має супроводжуватися рефлексією.

Що ж таке **рефлексія**? Слово рефлексія (лат. - роздум про свій внутрішній стан) - повернення назад, тобто здатність людини неодноразово звертатися до початку своїх дій, думок, уміння посісти позицію стороннього спостерігача, розмірковувати над тим, що ти робиш, як пізнаєш, у тому числі і самого себе. Іншими словами, це механізм подвоєного, дзеркального відображення суб'єктів.

Словник іноземних мов визначає рефлексію як міркування, самопізнання, самовладання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки, мотиви й зіставляти їх із суспільно значущими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Це форма теоретичної діяльності людини, яка спрямована на осмислення його власних дій. В сучасній педагогічній науці під рефлексією розуміють самоаналіз діяльності та її результатів.

Мета рефлексії: згадати, виявити і усвідомити основні компоненти діяльності - її зміст, тип, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо. Рефлексія дає можливість відсторонитися й проаналізувати пізнаване з різних позицій, із встановленням причиново-наслідкових зв'язків.

Рефлексія сприяє розвитку важливих якостей людини, таких як самостійність (коли не вчитель відповідає за учня, а учень, аналізуючи, усвідомлює свої можливості, сам робить свій вибір, визначає міру активності і відповідальності в своїй діяльності), практичність (коли учень усвідомлює, що він може зробити тут і зараз, щоб стало краще, а у випадку помилки або невдачі оцінює ситуацію і, виходячи із нових умов, ставить перед собою нові цілі і задачі та успішно їх вирішує) та конкурентоздатність (вміння робити

щось краще інших, здатність діяти в любых ситуаціях більш ефективно). Будь-яка людина із радістю робить те, що в неї добре виходить, але все починається з подолання труднощів. У людей, здатних до рефлексії, шлях від перших труднощів до перших успіхів значно коротший.

Рефлексія - це складна робота, що вимагає часу, зусиль, певних здібностей. Здатність до рефлексії формується й розвивається у дітей під час виконання дій контролю й оцінювання. Усвідомлення дитиною значення і змісту власних дій стає можливим лише тоді, коли вона вміє самостійно розказати про свою дію, детально пояснити, що і для чого вона робить. Адже добре відомо: коли людина пояснює що-небудь іншому, вона сама краще починає розуміти те, що вона пояснює. Тому, навчаючи певної дії, необхідно вимагати від дитини не тільки самостійного і правильного виконання дій, але й розгорненого словесного пояснення всіх виконуваних операцій. Для цього в процесі дій дитини я ставлю запитання про те, що вона робить, чому робить саме так, а не інакше, чому її дія правильна, та інші, прошу дитину зробити щось і розказати про це так, щоб всім було зрозуміло. Подібні запитання необхідно ставити учневі не тільки в тих випадках, коли ним допущені помилки, а постійно, привчаючи його детально пояснювати й обґрунтовувати свої дії.

Види рефлексії:

- рефлексія настрою та емоційного стану;
- рефлексія змісту навчального матеріалу;
- рефлексія діяльності.

Здійснювати рефлексію можна по-різному:

- рефлексія на окремих етапах уроку;
- рефлексія в кінці кожного уроку, теми, розділу;
- поступовий перехід до постійної внутрішньої рефлексії.

При виборі того чи іншого виду рефлексії необхідно враховувати мету уроку, зміст і рівень складності навчального матеріалу, тип уроку, засоби і методи навчання, а також індивідуальні та психологічні особливості молодших школярів.

Важливим фактором, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, їх відповідність віковим та іншим особливостям дітей. Вона може проводитися і в індивідуальній формі, і в колективній, і в груповій.

Зміст того, чого досяг на уроці, зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що стане в пригоді учням у майбутньому, з'ясовується на підсумковому етапі компетентісно-орієнтованого уроку, функціями якого є:

- пояснення змісту опрацьованого;
- порівняння реальних результатів з очікуваними;
- аналіз причин невдач, якщо вони є;
- формулювання висновків;
- закріплення чи корегування засвоєного;
- визначення нової теми для обмірковування;

- установлення зв'язку між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно;
- складання плану подальших дій.

Етапи проведення рефлексії на уроці:

- 1) припинення діяльності (з можливістю продовження роботи);
- 2) відновлення послідовності виконаних дій (навіть незначних);
- 3) вивчення відтвореної послідовності дій з точки зору їх ефективності, продуктивності, відповідності поставленим завданням;
- 4) порівняння реальних результатів з очікуваними;
- 5) визначення результатів рефлексії:
 - предметна продукція діяльності (ідеї, пропозиції, закономірності, відповіді на запитання);
 - способи, які використовувалися чи створювалися в ході діяльності;
 - гіпотези щодо майбутньої діяльності;
 - перевірка результатів гіпотез.
- 6) визначення нової теми для обмірковування;
- 7) встановлення зв'язку між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, навчитися в майбутньому.

Рефлексія здійснюється у вигляді малюнків, схем, графіків, таблиць тощо.

Технологія проведення рефлексії.

На I етапі:

- використовуються спеціальні питання;
- виражаються почуття;
- передбачається не оціночний, а описовий характер коментарів;
- розглядається реально зроблене, а не те, що мало бути зроблено.

На II етапі:

- з'ясовуються причини досягнень або невдач;
- здійснюється пошук альтернативних теорій (чи є інша можливість?)
- добираються інші приклади (де ще відбувалося щось подібне?)
- наводяться думки незалежних експертів.

На III етапі:

- пропонується, щоб учні взяли на себе зобов'язання щодо подальших дій.

Цей етап триває до 20 % часу уроку.

Рефлексія - природний і найважливіший компонент інтерактивного навчання. Це шлях до усвідомлення навчальної діяльності і визначення свого місця в цьому процесі через позитивні емоції до себе та до інших, почуття колективного успіху, впевненість досягненні більшого успіху у подальшій навчальній роботі.

Види інтерактивних вправ для здійснення рефлексії

1. „Розминка” (рефлексія настрою та емоційного стану на початку уроку або перед виконанням певних завдань), яка впроваджується з метою:
 - фізичного об'єднання учнів;

- заохочення їх спілкування один з одним;
- встановлення довірливих стосунків між дітьми;
- прокладення доріжки до усвідомлення кожним учнем навчальної діяльності і визначення свого місця в цьому процесі;
- психологічного налаштування себе на роботу.

Розминка «Добрий день»

Треба разом привітатись:

-Добрий день!

Дружно голосно сказати:

-Добрий день!

Вліво,вправо поверніться,

Своїм друзям усміхніться:

-Добрий день!

Дружно всі, не відставайте:

-Добрий день!

- Давайте сьогоднішній день розпочнемо з побажань.

Робота в парах.

- Поверніться обличчям до свого товариша і побажайте йому доброго успішного дня.

Наприклад: - *Оленко,я бажаю тобі сьогодні радісного настрою.*

- *Іванко,я бажаю тобі сьогодні бути уважним і зосередженим.*

Розминка «Давайте привітаємось»

Давайте привітаємось,

Давайте усміхнемося.

Давайте в очки глянемо,

І нам тепліше стане.

«Комплімент»

- Давайте сьогоднішній день почнемо з компліментів. Поверніться обличчям до свого товариша і скажіть йому комплімент.

Наприклад: - *Оленка, ти сьогодні маєш гарний вигляд.*
- *Петрику, твоя усмішка просто чудова!*

«Зазирни у дзеркальце»

Кожен учень, дивлячись у дзеркальце, каже собі теплі, лагідні, привітні слова, які можуть підняти йому настрій.

«Підніми настрій»

Кожен учень розповідає:

- про свій настрій;
- як він себе сьогодні почуває;
- що його бентежить;
- які емоції переповнюють.

Якщо у когось сумний, невеселий настрій, всі діти «піднімають настрій» товаришу за допомогою: жестів, міміки, лагідних слів, звуків, вірша чи пісні.

«Знайомство»

Діти стоять у колі:кожен з учнів називає своє ім'я так, як йому подобається, щоб його називали; усім дітям пропонується по колу проспівати лагідно своє ім'я, весь клас підспівує; діти потискають один одному руки і говорять приємні слова.

2. Вправа «Кола на воді» (рефлексія змісту навчального матеріалу).

Наприклад, на підсумковому уроці з предмету «Я і Україна» (громадянська освіта) з теми: «Символи рідного краю» діти працюють в групах. Кожна група отримує завдання.

1 група

Підібрати якнайбільше слів на кожну букву із слова «символіка».

2 група

Скласти речення із словами 1 групи про найвизначніші символи рідного краю.

3 група

Презентувати національний символ України (на вибір) в тексті-розповіді, користуючись реченнями 2 групи.

Результат цієї роботи-колективна робота «Калина-символ України»

Цікавий прийом рефлексії - **сенкан** (п'ятиряддя). Він проводиться на етапі з'єднання старих знань з новими, вже осмисленими, пережитими. Сенкан, як висновок, в якому учень з'єднує і узагальнює свої знання, враження, уявлення.

1. Сонце.

2. Ласкаве, грайливе, тепле, блискуче, ясне.

3. Світить, гріє, встає, заходить, випромінює, пече.

4. Розпечена куля, гігантська зірка, джерело світла і тепла, космічне тіло.

5. Життя.

1. Мова.

2. Українська, співуча, рідна, милозвучна.

3. Лл'ється, мовиться, розвивається, збагачується й поповнюється.

4. Дзеркало душі, багата скарбниця, схованка людського духу, пісня чарівна, диво калинове.

5. Спілкування

Вправа «Інтерв'ю».

Завдання учням: розподілити між собою ролі журналіста і того, хто дає інтерв'ю, висловитися, обмінятися думками з партнером, визначити ставлення інших до будь-якого питання або проблеми, поставити себе на місце іншої людини або якогось літературного героя.

Приєм «Вибери прислів'я».

Прислів'я - неоціненна скарбниця народної мудрості. Для українців прислів'я і приказки – „золоті зернята народної мудрості”, оскільки в них втілені найкращі якості, специфічні морально-етичні норми, глибинна життєва мудрість, притаманні українському народу.

На початку уроку пропонується учням для обговорення в парах декілька прислів'їв, під час рефлексії на підсумковому етапі уроку – для висловлення головної думки прочитаного оповідання обрати одне з них, що відповідає темі твору.

Приєм «Уяви себе...».

Наприклад, під час роботи над оповіданням В. Сухомлинського «Сергійкова квітка» (Читання, 4 клас), діти отримують завдання:

- Уявіть себе Сергійком.
 - Щоб ви сказали своїм друзям?
 - Як би ви вчинили?
- Уявіть себе квіткою.
 - Щоб ви відчували?
 - З ким би завели дружбу?

- Про що б мріяли?

У дітей з'являється можливість поставити себе на місце іншого, проаналізувати чужі почуття, прийти до певних висновків.

3. Прийоми й методи для рефлексії діяльності.

Учень повинен не тільки усвідомити навчальний матеріал, але й усвідомлювати способи і прийоми своєї роботи, вміти обирати найбільш раціональні. Той учень, який володіє рефлексією, тобто вміє усвідомлювати свою діяльність, задає собі такі питання: Що я робив? З якою метою я це виконував? Для чого мені це потрібно? Який підсумок я маю? Що треба робити, щоб покращити свої результати?

Вправа «Мої емоції».

Учням пропонується вибрати смайлик, який відповідає його настрою та пережитим на уроці емоціям. Такий вид рефлексії можна застосовувати з 1 класу.

Інтерактивні вправи «Незакінчене речення» та «Відкритий мікрофон» розвивають зв'язне мовлення учнів, вчать дітей висловлюватися, відпрацьовують вміння говорити коротко, по суті й переконливо. Наприклад:

Мені сподобалось...	Я не зрозумів...	Я вважаю...
Я дізнався...	Мені захотілося...	Мені було цікаво...
Я зрозумів, що...	Я вже знав...	Я не знав...
Я навчився...	На мою думку...	На мій погляд...
Я не зрозумів...	Я вважаю...	

Приєм групової рефлексії «Графічний організатор» (у вигляді схеми, грона, павутиння) дозволяє учням усвідомити те, про що дізналися на уроці, встановити зв'язки між вивченим і тим, що було відоме, висловити нові ідеї, пропозиції, гіпотези.

Метод « Тематична газета».

Учням пропонується відобразити своє ставлення, емоції, почуття, дати оцінку уроку, виховного заходу у вигляді дружніх карикатур, малюнків, поезій, невеличких текстів, побажань, пропозицій, зауважень, запитань та ін.

на великому аркуші паперу.

Прийом «Фантастичні гіпотези» (індивідуальна письмова робота).

Суть цього прийому проста: діти повинні дати відповідь на запитання: «Що було б, якби?..» Це питання дозволяє учням по-новому, з іншої сторони подивитися на проблему, висунути свої пропозиції, припущення, свої гіпотези розвитку подій, в них є можливість аргументувати свої фантастичні гіпотези на основі реальних подій.

Наприклад, на уроці позакласного читання з теми «Міфи народів миру» (4 клас) під час аналізу міфу «Нарцис» учні отримують завдання письмово дати відповідь на запитання:

- Що було б, якби ви опинилися на місці Нарциса? (Для хлопців)
- Якби ви покарали самозакоханого Нарциса, якщо б були на місці богині Афродіти? (Для дівчат)

Під час опрацювання теми «Охорона природи» на уроці з природознавства учні отримують завдання: дати коротку відповідь на питання: «Що було б, якби птахи і тварини могли говорити?» Цей вид работ, схожий із прийомом «Есе» - твором - п'ятихвилинкою з чітким викладанням своєї власної позиції щодо основного питання уроку.

В нашій професії немає межі досконалості. Те, що ще вчора було новим, на сьогоднішній день виглядає застарілим. Тому, кожний творчо працюючий вчитель знаходиться в постійному пошуці, має бажання щось змінити, запропонувати нові ідеї. Це саме той вчитель, який запитує себе:

- Що я роблю? З якою метою? Які результати очікую? Які шляхи досягнення поставленої мети? Мої подальші дії?

І поки вчитель сам вміє здійснювати свою власну рефлексію, він розвивається, вдосконалюється, тому що рефлексія є обов'язковою умовою саморозвитку.

Література

1. І.І.Дівакова.Інноваційні технології навчання на уроках в початкових класах.-Тернопіль:Мандрівець,2011.
2. Г.О.Ярош,Н.М.Седова.Сучасний урок в початковій школі.33 уроки з використанням технології критичного мислення.-Харків:Видавнича

група «Основа»,2004.

3. Когут О.І. Інноваційні технології навчання української мови і літератури.- Тернопіль: Астон, 2005.
4. Кондратюк О. Інноваційні технології в початковій школі.-К.: Шк. Світ, 2008.
5. Пехота О.М. Освітні технології.-К., 2001.
6. Пометун О.І., Пироженко Л.В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання.- К.: А. С. К., 2006.

Парна та групова робота на уроках в початковій школі

*Вчитель початкових класів,
Данелія О.Г.*

Завдання сучасної школи - розвивати кожну дитину як неповторну індивідуальність. З огляду на це велике значення має формування в учнів творчого потенціалу, прагнення до самостійної пізнавальної діяльності, вміння ставити і вирішувати нові проблеми.

Розвиток творчих здібностей потребує принципово нових підходів до питань організації та вдосконалення навчально-виховного процесу, вміння вчителя працювати у творчому режимі, нестандартних напрямках, постійно вдосконалювати свою професійну діяльність, опановувати специфічні форми і методи орієнтації будь-якого навчального матеріалу та розвиток творчих можливостей учнів, їхніх талантів і обдарованості з метою отримання певного освітнього результату.

Девізом своєї вчительської праці вважаю слова:

Те, що я чую, я забуваю,

Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю.

Те, що я чую, бачу й обговорюю, я починаю розуміти.

Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром.

А цього досягти можна лише за допомогою інтерактивного навчання. Інтерактивне навчання – це засіб для досягнення тієї атмосфери в класі, яка найкраще сприяє співробітництву, порозумінню і доброзичливості, надає можливості дійсно реалізувати особистісно-орієнтоване навчання.

У своїй практиці я працюю з такою інтерактивною технологією навчання як **парна та групова робота**. Таку форму навчання я використовую для досягнення мети: засвоєння, закріплення, перевірка знань на уроках математики, читання, української мови, природознавства, "Я і Україна", починаючи з I класу. Така робота в парах, в групах дає учням можливість подумати, обмінятися ідеями з партнером і лише потім озвучити свої думки перед класом. Робота сприяє розвитку навичок спілкування, вміння висловлюватись, вміння переконувати й вести дискусію, критично мислити. Використання такого виду співпраці сприяє тому, що учні не можуть ухилитися від виконання завдання. Під час роботи в парах учні швидко виконують вправи, які за інших умов потребують великої затрати часу.

Так на уроках читання в 1-4 класах я використовую роботу в парах для перевірки скоромовок, читання таблиць, переказу змісту тексту. Робота в парах є трампліном для роботи в групах, як в малих, так і в великих. Більшість завдань слід опрацьовувати саме в малих групах, тому що учням краще висловитися в невеличкій групі. Робота в малих групах дає змогу заощадити час уроку, бо зникає потреба вислуховувати кожну дитину у великій групі.

Найчастіше на уроках можна використовувати такі види роботи в парах:

Гра "Незнайко" (один учень читає - інший виправляє помилки);

"Інтерв'ю" (узяти інтерв'ю і визначити ставлення партнера до заданого тексту, статті тощо);

Гра "Кіт і мишка" (зробити критичний аналіз чи редагування письмової роботи один одного);

"Взаємні запитання" (протестувати та оцінити один одного);

"Щоденник подвійних нотаток" (проаналізувати разом проблему, вправу чи експеримент; сформулювати підсумок уроку чи серії уроків; дати відповіді на запитання учителя).

Технологія «Робота в парах».

Урок математики, 3-й клас.

Тема. Задачі на різницеve і кратне порівняння.

Учитель готує картки з двома задачами різних типів. Роздавши кожній парі по дві однакові картки, він пропонує за хвилину ознайомитися із завданням і обміркувати свій висновок. За сигналом учителя упродовж 30с учні висловлюються вголос. Ще півхвилини вони узгоджують думки й визначаються, хто висловлюватиметься перед класом. Представник пари робить висновок про те, чим схожі й чим відрізняються подані задачі. Решта учнів, у разі потреби, доповнює. Весь клас робить висновок, що різницеve рівняння показує, «на скільки» більша чи менша одна величина від іншої, а кратне - «у скільки разів» вони відрізняються.

Урок російської мови, 4 клас.

Тема. Повторение. Звонкие и глухие согласные.

Учащиеся в конвертах получают набор слов, из которых должны восстановить рассыпавшиеся пословицы, вставить пропущенные буквы.

- Нет, мату..ка, лучше, чем, родная, дру..ка. (*Нет лучше дружка, чем родная матушка.*)

- Наших, у, всегда, воро.., хорово.. .(*У наших ворот всегда хоровод.*)

- Мелка, уха, да, сла..ка, ры..ка. (*Рыбка мелка, да уха сладка.*)

Співпраця в парах готує дітей для подальшої роботи в групах. Групова робота - це унікальна організація уроку. Вона забезпечує взаємодію між учнями і робить непрямим керування вчителя. Він виступає організатором початку і кінця роботи: формулює завдання, спільну інструкцію по його виконанню, разом з учнями приймає участь оцінки результатів. Етап спільної оцінки допомагає формуванню самооцінки і самоконтролю школярів. Дуже важливо, що оцінюється робота всієї групи, а не окремих учнів. Помилки дітей обговорюються тільки в групі. Робота учнів перетворюється із індивідуальної діяльності кожного учня в співпрацю. Учні вимушені навчитися домовлятися швидко, не враховуючи особисті інтереси. Поступово учень починає відчувати клас частиною свого світу, він зацікавлений в підтриманні дружніх стосунків. Ця форма роботи має велике значення для формування самостійності школяра. Працюючи в команді,

учень має можливість проявляти ініціативу (вибрати завдання, поради, як організувати роботу); вчитися планувати свої дії, переконувати, нести відповідальність за себе і команду.

Велике значення має процес об'єднання дітей класу в групи. Дуже часто вчитель об'єднує дітей в групи з урахуванням їх особистих можливостей. Відомо, що слабкому учню потрібні не стільки сильні, скільки терплячі і доброзичливі партнери. Школяру з високою активністю потрібен партнер здібний слідкувати за ходом міркувань. Об'єднання дітей "по бажанню" не завжди дає продуктивний результат. Тому що особисті відношення стають головними в розподілі доручень і організації роботи.

Наведу декілька прикладів форм групової роботи на уроках:

Урок з курсу Громадянська освіта, 4 клас

Тема. Державні символи України.

Діти опрацьовують статтю в підручнику «Державні символи України».

- Прочитайте текст, який стосується символу вашої групи і визначте відому і невідому вам інформацію.

(Діти отримують свитки з «захованими» символами)

1 група – МАПЕГЕРБРИНАКО - Герб України

2 група – ТЛОКАПРАПОРКУН - Державний прапор України.

3 група – ЛОНАКГІМНКАРОМ - Державний Гімн.

Презентація кожної групи

Технологія «Карусель»

Розставте стільці для учнів у два кола. Учні, які сидять у внутрішньому колі, розташовані спиною до центра, а ті, які сидять у зовнішньому - обличчям до них. Таким чином, кожен сидить навпроти іншого. Внутрішнє коло нерухоме, зовнішнє рухливе: за сигналом ведучого всі його учасники пересуваються на один стілець праворуч і опиняються перед новим партнером. Мета: пройти все коло, виконуючі поставлене завдання.

Урок української мови, 4 клас

Тема. Повторення вивченого про прислівник.

У класі працюватиме дві каруселі. Внутрішнє коло учнів, які сидять один навпроти іншого, – нерухоме, а зовнішнє – рухливе.

Учням необхідно відповісти на запитання:

- Яка частина мови називається прислівником?

- Яка основна ознака прислівника?

- На що вказує?

- Як утворюються прислівники від прикметників?

- Чи мають прислівники закінчення? Чому?

- Яким членом речення виступає?

Коли група впорається із завданням, «запалює вогнище».

Технологія «Акваріум».

Слід об'єднати учнів у групи по 4-6 учнів і запропонувати їм ознайомитися із завданнями. Одна із груп сідає в центрі класу. Ця група отримує завдання для проведення групової дискусії. Поки діюча група займає

місце в центрі, вчитель знайомить решту класу із завданням і нагадує правила дискусії у малих групах. Групі пропонується впроголосити упродовж 3-5 хвилин обговорити можливі варіанти розв'язання проблемної ситуації. Учні, які перебувають у зовнішньому колі, слухають, не втручаючись у перебіг обговорення. По завершенні відведеного для дискусії часу група повертається на свої місця, а учитель ставить класу запитання:

Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?

Чи була ця думка достатньо аргументованою, доведеною?

Така бесіда може тривати 2-3 хвилини. Після цього місце в «акваріумі» займає група, котра обговорює наступну ситуацію. Наприкінці вчитель має обговорити з учнями перебіг групової роботи, прокоментувати міру оволодіння навичками дискусії в малих групах.

Перевірка. Розкажіть про результати своєї роботи за одним із зразків:

«Ми забули...»

«У нас все правильно.»

«Наша група добре знає правило...»

«Нам потрібно запам'ятати, що ...»

Урок математики, 4-й клас.

Інколи існує кілька шляхів розв'язання логічної задачі, тому клас ділиться на 2-4 групи. Одна з груп сідає в центрі класу й утворює своє маленьке коло. Учасники цієї групи обговорюють свій варіант розв'язання задачі, використовуючи метод дискусії (3—5 хвилин). Інші учні класу слухають, не втручаючись у хід обговорення. Потім кожна група, по черзі займаючи місця в центрі класу, пропонує свій варіант розв'язання задачі. Обирається найбільш раціональний варіант.

Технологія «Ажурна пилка».

Такий вид діяльності на уроці дає можливість працювати разом, щоб вивчити значну кількість інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує учнів допомагати один одному вчитися, навчаючи. Під час роботи за допомогою технології «Ажурна пилка» учні повинні бути готовими працювати в різних групах. Спочатку учень працюватиме в «домашній» групі. Потім він в іншій групі буде виступати в ролі експерта з питання, над яким він працював в «домашній групі» та отримає інформацію від представників інших груп. В останній частині заняття учень знову повертається в свою „домашню" групу, для того щоб поділитися тією інформацією, яку йому надали учасники інших груп.

"Домашні" групи

Кожна група отримує завдання, вивчає його та обговорює цей матеріал.

"Експертні" групи

Після того, як учитель об'єднав учнів у нові групи, вони стають експертами з тієї теми, що вивчається в їх "домашній" групі.

Урок української мови, 3 клас.

Тема. Рід іменників.

Учитель об'єднує клас у 4 домашні групи. Завдання: опрацювати

вдома кожен групу іменників (група іменників чоловічого роду, жіночого роду, середнього роду, іменники у множині).

У класі учасники домашніх груп об'єднуються у так звані експертні групи, де представники кожної з них пояснюють засвоєний матеріал іншим і таким чином самі набувають нових знань. Учасники експертних груп повертаються в домашні групи й діляться знаннями, отриманими в експертних групах, з іншими учнями цієї групи. Клас об'єднується в загальне коло для підбиття підсумків уроку. Таким чином усі учні оволодівають розумінням принципу поділу іменників за родовими ознаками.

Урок російської мови, 4 клас.

Тема. Предложение. Виды предложений.

Дети объединяются в группы по 5-6 человек. Задание: составить сообщение по теме «Текст».

1 группа: Что такое текст? Тема текста. Заголовок.

2 группа: Структура текста. Абзац.

3 группа: Текст-описание.

4 группа: Текст-повествование.

5 группа: Текст-рассуждение.

Урок читання, 3 клас

Тема. Будь активним охоронцем природи. Є. Гуцало «Перебите крило».

Учні готують розповідь про лелек, енциклопедичні відомості про цих птахів, складають вірші, ребуси, кросворди, малюють ілюстрації. За виконання діти беруться, враховуючи власні інтереси, індивідуально, в парах, у малих групах. Отже, щоб зрозуміти авторський задум, учні здобувають додаткові знання, виконують ряд творчих завдань. Їм легко визначити головну думку твору. Така робота над сприйманням художнього тексту сприяє покращенню навичок читання, викликає інтерес до цієї діяльності, формує в учнів морально-естетичні якості, розвиває їхні творчі здібності. Адже навчання молодшого школяра повинно бути цікавим, радісним і одночасно забезпечувати глибоке засвоєння програмового матеріалу.

У 3 класі на уроці читання під час вивчення вищезгаданої теми у підготовці до сприймання нового тексту Є. Гуцало «Перебите крило» пропонується побудова «асоціативного куща». Вчитель ставить питання: «Що ми довідалися про лелек»?

1. Інформаційна група озвучує відомості про різні назви птаха, беручи інформацію з енциклопедичного словника.

2. Фольклорна група – підготовлені заздалегідь розповіді з народознавства, зокрема легенду про те, як чоловік став буслом.

3. Літературознавці – підготовлені відомості з додаткової літератури, в якій розповідається про лелек.

4. Читці - вміння виразно читати вірші про лелек.

5. Екологи - Закон з Конституції України (ст. 66) про охорону природи та занесення цього птаха до Червоної книги України.

6. Художники малюють цього птаха на оселі господаря.

7. Аналітики підсумовують сказане, роблять висновки про ставлення людей до цього птаха.

8. Секретар фіксує найцікавіші думки.

Отже, на дошці перед очима дітей виникає за їхніми відповідями цікавий «кущ», на «гілках» якого знаходяться відомості про птаха. Таким чином, навчання молодших школярів стає цікавим, радісним, водночас створюються умови для бажання читати, самостійно поповнювати свої знання, пробуджується емоційне задоволення, радість від отриманих знань і самого процесу їх засвоєння. Використання методу «асоціативного куща» будується на груповій (кооперативній) формі навчального процесу.

Технологія «Ситуативне моделювання. Гра-експромт «Пожежа».

Урок природознавства, 3-й клас.

Тема. Ланцюги живлення.

Клас об'єднується в групи з умовними ролями в кожній:

- «Рослини» (дерева, пшениця, квіти-волошки);
- «Рослиноїдні тварини» (ховрах, грак, заєць);
- «Хижі тварини» (їжак, вовк, лисиця).

Діти з «Новин телебачення» отримують інформацію про пожежу та її наслідки для сільськогосподарського регіону й починають «реагувати на повідомлення», виконуючи свої ролі. Потім збираються в свої групи й вирішують проблему. Після обговорення ситуації виходять з ролей:

- Як ви почувалися в тій чи іншій ролі?
- Що подобалося під час гри, що ні?
- Чи бували ви самі в подібній ситуації?
- Чи була вирішена проблема? Чому? Як?
- Яку іншу лінію поведінки можна було б виробити?
- Яким чином цей досвід може вплинути на ваше подальше життя?

Технологія «Два - чотири - всі разом».

Урок природознавства, 3-й клас.

Тема. Вода. Властивості води. Підсумковий урок.

Пари отримують завдання: сформулювати запитання-відповіді, які б розкривали зміст основних понять, положень, законів розділу «Вода», і розташувати їх у логічній послідовності, обов'язково дійшовши згоди. Пари об'єднуються в четвірки. Завдання: порівняти результати попередньої роботи, побудувавши спільно логічну послідовність запитань з розділу, дійшовши згоди. Кожна четвірка повинна сформулювати одне запитання-відповідь, яке відображає основний зміст розділу, записати його на дошці. Працює весь клас, діти вилучають «слабкі ланки», залишаючи основні.

Таким чином, парна і групова робота мають значні переваги. На відміну від лекції, де переважає монологічна мова педагога, і від самостійної роботи учнів, на заняттях з використанням групової і парної роботи відбувається відпрацювання конкретних умінь і навичок у режимі діалогу. Невеликі групи дозволяють учителю бачити кожного у процесі практичної

діяльності, сприяють виникненню стійких зв'язків між усіма присутніми, стимулюючи процеси глибокого осмислення діяльності, полегшують результативності процесу. Парна і групова діяльності - це спільна діяльність учителя й учнів, що дає змогу реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги та розвитку творчості. В. Сухомлинський зазначав, що "...без творчого життя особистість не може бути вихованою, без творчості немислимі духовні, інтелектуальні, емоційні, естетичні взаємовідносини". Саме творчість стимулює розвиток мислення, інтересів, дослідницьку діяльність.

Література

1. Витковская И.М. Как организовать групповую учебную работу младших школьников // Нач. школа. – 1997. -№12.
2. Дашевская Л.Б. Организация групповой работы при повторении материала по математике // Нач. школа. -1990. -№2.
3. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології. – К., 2004.
4. Дичківська І.М. Розвивати інтелектуальну обдарованість // Палітра педагога. - 2004, №2
5. Карасик А. Структура і методика інтерактивного уроку в початковій школі // Початкова освіта. – 2003, №7
6. Лесіна О.В. Інноваційні технології в початковій школі. – К., 2006
7. Нор К.Ф., Бабаян О.Ю. Співробітництво в малих групах як засіб розвитку молодшого школяра / Зб. Науково-методичних вправ: Актуальні проблеми розбудови національної освіти. – Херсон, 1997.
8. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика. – К.: Партнер, 1997.

Формування комунікативної компетентності першокласників

*Вчитель початкових класів,
Паснова К.В.*

Шестирічна дитина, яка переступила поріг школи, потрапляє в нове для себе середовище. Саме тут вона повинна відшукати себе, заявити про себе, знайти своє місце в колективі ровесників, у серці вчителя. Новоспечений школяр із колишнього безтурботного малюка має стати співавтором, співучасником навчально-виховного процесу. І на цьому шляху йому дуже потрібна допомога батьків та вчителя.

Початкова ланка школи відіграє значну роль у формуванні у молодшого школяра повноцінної навчальної діяльності, одним з основних компонентів якої є рівень розвитку комунікативної компетентності. Для розвитку мовлення школярів у період навчання грамоти доцільно виділити роботу над словом, реченням, зв'язним мовленням.

Відомо, що слово входить до активного словника школяра лише тоді, коли він добре розуміє його значення, усвідомлює правильність граматичних форм, структуру словосполучення та речення, тобто закріплюється у пам'яті учнів лише через активне застосування у мовленні.

У період навчання грамоти першокласників з метою збагачення словникового запасу дітей треба використовувати пізнавальні ігри: ребуси, «Книжковий черв'ячок», «Слова-родичі»; складати сенквейн дітям допомагає тітонька Сова, вона ставить питання, відповіді на які можна сміло використовувати.

Дуже люблю працювати з текстом. Чудові оповідання Г. Остера сприяють розвитку у малюків мислення та навичок встановлення слів. Слово, яке не зрозуміло слоненятку (нападемо на слід), обговорюється уже в парі. Цікаво і необхідно слухати бесіду першокласників. Звичайно, не всі діти ще вміють вибудовувати відповіді правильно, тому важливо визначити, з ким з них треба працювати індивідуально.

Протягом багатьох уроків під час словникової роботи із задоволенням складають діти «Весняний паровозик». Граючись, вчимося.

Сучасний підхід до вивчення початкового курсу української мови передбачає формування в молодших школярів комунікативної компетентності – здатності спілкуватися за допомогою мови в будь-якій життєвій ситуації, користуватися мовою не тільки як засобом спілкування, а й навчання, пізнання навколишньої дійсності.

Для першокласників діалог не тільки і не стільки засіб спілкування, а навчання, пізнання навколишнього середовища. Що стосується формування комунікативної компетентності, то на даному етапі навчання важливо забезпечити засвоєння учнями мовленнєвого етикету, ввічливих слів, навчити їх ставити запитання та стисло і розгорнуто відповідати на них, підтримувати розмову. Тут у пригоді можуть стати сюжетно-рольові ігри

«Допоможи Незнайкові», «Журавель та лисиця», «Котик-воркотик у господині просить поїсти», які поєднують в собі пізнавальні та ігрові елементи. Цікаво моїм малюкам складати діалоги казкових героїв, грати з героями пальчикового театру.

Діти разом з батьками, або на уроках трудового навчання виготовляються такі ляльки, придумують для них діалоги з певної теми, розігрують на уроках. Ця робота більш ефективна, якщо діти працюють у парах або в групах.

Ось наприклад діалог, який склали мої учні

Білочка: Доброго ранку, зайчику.

Зайчик: Доброго ранку, білочка.

Білочка: Як зиму зимував?

Зайчик: Холодно.

Білочка: У тебе ж шубка тепла.

Зайчик: Голодно!

Білочка: А чому запасів не робив?

Зайчик: Комори не маю.

Білочка: А я восени байдики не била: горішки збирала, у дупла складала, грибочки сушила, на гілочках по всьому лісу розвішувала, насіння у шпаринки розсовувала, шишки у мох ховала. Всю зиму свої запаси їла, ще й інших пригощала.

Цікаві вправи, ігрові завдання не тільки допомагають розвивати, збагачувати мову учнів, поглиблювати знання, закріплювати вивчений матеріал, а й викликають інтерес до навчання.

Найважливішим у розвитку монологічного мовлення є по-перше, досягти емоційного розкріпачення дитини, зняти скутість, постійне внутрішнє переживання, тривожність, по-друге, вчити відчуженню та художній уяві.

Для досягнення мети я використовую, по-перше, інтерактивні технології, наприклад «Складання тематичної скарбнички». Такі скарбнички складаються колективно, на протязі серії уроків. Пишуть діти кожен раз на іншому листочку, це привчає до охайності та акуратності, бо наступного разу з цим листочком будуть працювати однокласники. По-друге, проектну діяльність, наприклад, створення газет «Пори року». Діти підбирають, складають вірші, оповідання замітки про живу та неживу природу, зміни у природі.

Виховувати культуру мовлення у першокласників мені допомагають на уроках інтерактивні вправи «Мікрофон», «Незакінчене речення», пізнавальні ігри «Допоможи казковому герою», казки як елемент уроку, вистави лялькового театру. Ляльки виготовляють батьки дітей з підручного матеріалу. Діти, які беруть участь у інсценізації казок українською та російською мовами, розкриваються з неочікуваного боку. Вони намагаються усунути деякі недоліки своєї вимови окремих звуків, сором'язливість, вчать інтонацією передавати емоції, почуття казкових героїв, ставлення

одне до одного. А які вони артистичні та кумедні! Казка для моїх дітей – це цілий світ, в якому вони живуть, борються, протавляючи злу свою добру волю. Мова – це матеріальне вираження думок, і дитина лише тоді знатиме її, коли сприйматиме яскраво, емоційно. Казка – це активна естетична творчість.

Пізнавальні й виховні можливості гри

*Вчитель початкових класів,
Стукало Л.І.*

Феномен гри протягом усієї історії людства притягував до себе увагу видатних мислителів, філософів, соціологів, психологів, педагогів. Учені підкреслювали розвивальне та виховне значення гри, відмічали її можливості в пізнанні людини самої себе, показували вплив на розвиток творчої особистості в процесі ігрової взаємодії, акцентували увагу на значенні гри в процесі пізнання людиною своїх здібностей.

У грі вільно та природно проявляється головна, тобто ігрова діяльність дитини, через яку вона усвідомлює та вивчає навколишній світ. У грі вона отримує широкі можливості для виявлення особистісної творчості, особистої активності, демонстрації своїх потенційних можливостей. Тільки гра надає дитині свободу дій та вибору, у ній вона не зазнає психічного закріпачення. Гра надає дитині можливість не насильного та повного розвитку її природних сил та готує її до життя.

Кожна дитина – це особливий світ, і пізнати це зможе тільки той, хто розділяє з дитиною її прикраси та хвилювання, її радощі та успіхи. Дитина повинна відчувати сильні руки, чути биття серця близької їй людини, яка завжди поруч, завжди пояснить та зрозуміє, завжди допоможе та зможе надати можливість знайти себе в суспільстві, себе в людстві, себе у Всесвіті.

Дитина бере на себе ігрову роль і з її допомогою отримує можливість повніше усвідомити власне «Я» в процесі взаємодії з іншими людьми, обміну символами, де визнається здатність людини приймати роль іншої людини як партнера у спілкуванні. У різних ролях образ «Я» розуміється як ставлення людини до себе.

Таким чином, термін «гра» - поняття багатомірне – це діяльність і пізнання, розваги і творчість, наслідування і спілкування, відпочинок і тренінг. У грі людина одночасно відображає своє ставлення до довкілля і в той же час отримує інформацію про себе від інших людей або атрибутів ігрової діяльності.

У грі дитина живе, і сліди цього життя глибше залишаються в неї, ніж сліди дійсного життя, у яке вона не може поки що ввійти через складнощі її явищ та інтересів, у грі дитина випробовує свої сили й самостійно розпоряджається своїми створеннями.

Гра надає дитині можливість нестандартно поводити себе в умовно-реальній ситуації. У грі дитина активно виявляє особистісне ставлення до того, що відбувається, навчається вільно відстоювати свою точку зору. Ціннісний початок гри заключається не тільки в тому, що в ній дитина виступає в ролі творця й найбільш повно розкриває свої потенціальні здібності, але й ігрова діяльність сприяє збереженню фізичного й психічного здоров'я гравців.

В.О.Сухомлинський разом зі своїми колегами-вчителями надавав багато уваги не тільки устаткуванню навчальних кабінетів, майстерень, створенню великої пришкольньої ділянки з садом, городом, виноградниками, пасікою, але й спортивним та ігровим майданчиком. Побудували майданчик атракціонів, оформили в школі кімнату казок, а на шкільному дворі і в околицях школи різні казкові та ігрові «куточки» - «Смарагдове царство», «Печеру відкриттів», «Країну Ліліпутію». Біля школи було три голуб'ятні, вишикувалася «Алея поколінь» - за традицією цієї школи кожний першокласник садив тут дерево і ростив його до останнього дня навчання, багато хто відвідує «свої» дерева й до цього дня.

З давніх часів гра використовувалась як засіб навчання дітей. У дітей молодшого шкільного віку гра є ведучим видом діяльності. У дитячому віці є потреба в грі і її потрібно задовольнити. У народі кажуть: "Де гра, там і розум". Діти пізнають світ у своїх іграх легко, вільно, без «натиску», тому існує кілька груп ігор, які розвивають інтелект дитини - це предметні, творчі та дидактичні. Дидактичні ігри, які використовуються в сучасній початковій школі, виконують різні функції: активізують інтерес та увагу дітей, розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву, закріплюють знання, вміння і навички, тренують сенсорні вміння. Місце і роль ігрової технології в навчальному процесі, сполучення елементів гри та навчання багато в чому залежить від розуміння вчителем функцій педагогічних ігор, адже функція гри - це її різноманітна корисність. У кожного виду гри своя користь.

Найважливіший секрет гри в тому, що вона обов'язково побудована на інтересі і задоволенні. Вона дарує радість і захоплення, адже сам процес гри сповнений несподіванок, а результат - завжди таємниця. Примусити гратися неможливо, захопити грою можна.

Початкова школа – дуже відповідальний період у житті людини: змінюються коло і форми спілкування, інтереси, активно розвиваються емоційно-вольова сфера, психічні процеси (увага, пам'ять, мислення, уява). У дітей виникає бажання самостійно знайти відповіді на численні запитання, проявляється допитливість. Основним видом діяльності стає не ігрова, а навчальна діяльність. Тому основне завдання вчителя постає не в передачі дітям максимально можливого об'єму знань, а в тому, щоб учити дітей умінню вчитися.

Серед засобів навчання й виховання дітей особливе місце посідає гра. Її значення не тільки в тому, що вона створює умови духовного, інтелектуального зростання, а й у сприянні засвоєнню навичок спілкування з оточенням. Граючи, діти вчаться мові, обчисленням, розв'язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх. Добираючи ігри, продумуючи ігрову ситуацію, необхідно обов'язково поєднувати два елементи - пізнавальний та ігровий.

Розвиваючи й пізнавальні ігри розвивають у дітей логічне мислення, просторове уявлення, багату уяву, фантазію, інтуїцію, конструктивні

здібності, волю, пам'ять і увагу. Крім того, вони формують здатність дитини до аналізу і синтезу, абстрагування і конкретизації поведінки, узагальнення і протиставлення. У процесі гри підсилюються творчі сили і здібності дитини, вона вчиться напружувати розумові зусилля, керувати собою, дотримуватися правил поведінки. Під час гри вона думає на граничних можливостях.

Плануючи урок, вчителю необхідно зважати на вік учнів, добирати ігри, які були б їм цікаві й зрозумілі. Вибір гри залежить від того, яка дитина, що їй необхідно, які навчальні та виховні завдання вимагають свого розв'язання. Якщо гра колективна, вчитель мусить добре знати особливості цього колективу: інтелектуальний розвиток, вік, інтереси. Вибір гри залежить також і від часу її проведення. Слід пам'ятати, що найважче завдання - пропозиція гри учням. У пропозицію гри входить пояснення її правил і техніки дій. Пояснення гри є моментом дуже відповідальним. Гру варто пояснювати коротко й точно, безпосередньо перед її початком. У пояснення входять назва гри, розповідь про її зміст, пояснення основних і другорядних правил, значення ігрових аксесуарів, розподіл ролей. І чим молодші учні, тим доцільніше не тільки пояснювати, як грати, а й показувати, як це робити. Конфуцій сказав: «Учитель та учень ростуть разом».

Застосовуючи гру як формулу (засіб, методичний прийом) навчання, учитель повинен бути впевненим у доцільності її використання, визначити мету гри у відповідності до завдань навчального процесу. Дидактичні ігри повинні утворювати систему, яка передбачає їх певну послідовність і поступове ускладнення. Будь-яка дидактична гра має вирішувати конкретне завдання, яке під силу її учасникам. Вчитель зобов'язаний визначити мету і завдання гри, її зміст і хід, а також забезпечити учасників гри методичними матеріалами: ігровими завданнями, інструкціями та навчальними матеріалами.

Необхідно звернути увагу на місце гри. Воно має відповідати сюжету гри, змісту, підходити за розміром для кількості гравців, бути безпечним, гігієнічно-нормативним, зручним для дітей; не мати відволікаючих факторів.

Проводити ігри, створювати ігрові ситуації важливо на кожному уроці. Це особливо стосується першого класу - перехідного періоду, коли учні ще не звикли до тривалої напруженої діяльності. Вони швидко стомлюються, притуплюється їхня увага, набридає одноманітність. Тому гра має ввійти в практику роботи вчителя як один з найефективніших методів організації навчальної діяльності молодших школярів.

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

1. Ігрове завдання повинно за змістом збігатися з навчальним, тобто ігровою має бути лише форма його постановки.
2. Готовність учнів до участі в грі. (Кожний учень повинен засвоїти правила гри, чітко усвідомити її мету, кінцевий результат, послідовність дій).
3. Забезпечення кожного учня необхідним дидактичним матеріалом.
4. Чітка постановка завдання гри. Пояснення гри - коротке, зрозуміле.

5. Складну гру слід проводити поетапно, поки учні не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру і різні її варіанти.

6. Дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти, спрямовувати, оцінювати.

7. Не можна допускати приниження гідності дитини.

Ігри важливо проводити систематично й цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи їх у міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості.

Створюючи ігрову ситуацію відповідно до змісту програми, вчитель повинен чітко спланувати діяльність учнів, спрямувати її на досягнення поставленої мети. Коли визначено певне завдання, учитель надає йому ігрового задуму, накреслює ігрові дії. Власне ігровий задум, який спонукає учнів до гри, і є основою ігрової ситуації. Через ігровий задум виникає інтерес до гри. А коли з'являється особиста зацікавленість, виникає й активність, і творчі думки, і дії, і переживання за себе, за команду чи весь колектив - усе, без чого неможлива ігрова діяльність.

Правила в ігровій ситуації відіграють надзвичайно важливу роль. Якщо вони задалегідь не продумані, чітко не сформульовані, це утруднює пояснення ходу гри, осмислення учнями її змісту, викликає втому і байдужість в учнів.

Правила гри зобов'язують учнів діяти строго по черзі чи колективно, відповідати за викликом, уважно слухати відповідь товариша, щоб вчасно виправити його і не повторювати сказаного, бути дисциплінованим, не заважати іншим, чесно визнати свої помилки тощо.

Правила гри виконують функцію організуючого моменту і є засобом керування грою. Вони визначають способи дій та їх послідовність, вимоги до поведінки, регулюють взаємини дітей у грі, вчать їх співвідносити свої дії з діяльністю інших гравців, сприяючи вихованню наполегливості, чесності, кмітливості.

Під час гри вчитель має постійно контролювати діяльність учнів, виконання ними правил, спрямовувати гру запитаннями, репліками та непомітно підтримувати дітей, підбадьорювати їх, запобігати виникненню можливих конфліктів між дітьми. В жодному разі вчитель не повинен захоплюватись лише дидактичною метою гри, недооцінюючи її виховне значення.

Жодне порушення правил не повинно залишатись поза увагою вчителя. Залежно від обставин він має знайти час і досить вимогливо та справедливо вказати учню на його недоліки в грі, пояснити, до чого призводять подібні вчинки (нечесність, несумлінне ставлення до обов'язків). Проте під час гри не треба робити довгих зауважень, повчань, оскільки це погіршує настрій учнів, послаблює їх інтерес, гальмує увагу.

Загальні правила для учнів в процесі ігор можна сформулювати так:

а) уважно слухай і запам'ятовуй хід гри, необхідні дії, їх послідовність;
б) пам'ятай - успіх залежить від чіткого усвідомлення кінцевої мети, передбаченого грою результату гри. Не поспішай розпочати гру, не дослухавши до кінця вказівки вчителя. Поспіх часто призводить до грубих помилок, зайвих непотрібних дій;

в) уважно слухай відповідь товариша, щоб у разі потреби виправити або доповнити його;

г) додержуй своєї черги, не заважай товаришам, не роби зайвих рухів, дій, будь дисциплінованим;

г) чесно визнай свою помилку, якщо товариші довели, що ти неправий;

д) не хитруй, не шукай легкого нечесного шляху для перемоги. Цим ти підводиш товаришів і втрачаєш свій авторитет. Поважають лише чесних і справедливих.

На цьому останньому пункті слід особливо наголосити й застерегти, що навіть тоді, коли все виконано правильно, але хоч один учень ряду схитрував, ряд займає останнє місце. Важливо, щоб не лише вчитель, а й учні слідували за чесністю дій в грі.

Граючи, діти вчитимуться мові, обчисленням, розв'язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх.

Для уроку у першому класі добираються такі ігри, що дають змогу маленьким учням погратись, порухатись, перевтілюватись у ролі різних чисел. У молодшому шкільному віці діти, насамперед, запам'ятовують матеріал, який їм дають наочно, у формі реальних предметів або їх зображень. У процесі навчання дітей наочність має бути нерозривно пов'язана з практичною діяльністю самих учнів.

На початку уроку гра покликана зацікавити, організувати дитину; в середині уроку - націлити на засвоєння теми; наприкінці - вона може мати пошуковий характер. Але на кожному етапі гра повинна бути цікавою, доступною, охоплювати різні види діяльності учнів.

Мовленнєвий розвиток є найважливішим аспектом загального психічного розвитку в дитячому віці. Мовна діяльність здійснюється за допомогою мови, що засвоюється дитиною в ході спілкування з оточуючими людьми. Засвоюючи рідну мову, дитина опановує його фонетичним (звуковим), лексичним (словниковим), граматичним ладом.

Мова дає дитині можливість вербалізувати власні почуття і переживання, допомагає здійснювати саморегуляцію і самоконтроль діяльності.

Навчаючись читання та письма, дитина вчиться по-новому - складно, систематично, продумано, будувати і свою усну мову.

Дуже часто учням важко сприймати математику як науку, вивчати її терміни, величини. Найбільше діти люблять гратися. Тому слід, на нашу думку, урізноманітнювати уроки цікавими ігровими моментами. Це сприятиме кращому вивченню предмета, розвиватиме творчі здібності

школярів. Адже важливо дати кожній дитині не тільки знання, а й способи їх здобуття.

Цілком природно, що саме в грі слід шукати приховані можливості для успішного засвоєння учнями математичних ідей, понять, формування необхідних умінь і навичок. Дидактичні ігри дають змогу індивідуалізувати роботу на уроці, давати завдання, посилені кожному учневі, максимально розвиваючи їх здібності

В іграх математичного змісту ставляться конкретні завдання. Так, якщо на уроці учні повинні ознайомитися з принципом утворення будь-якого числа, то й дидактична гра підпорядковується цій меті, сприяючи розв'язанню поставленого завдання.

На уроках математики у першому класі, на наш погляд, доцільно використовувати дидактичні ігри такого типу: «Скільки?», «Який по порядку?», «Яке число пропущено?», «У кого картка такого самого кольору?», «Знайди зайвий предмет», «Розмісти правильно числа», «Знайди і полічи» та багато інших дидактичних ігор, які сприяють засвоєнню: - властивостей і відношень предметів (довгий - короткий, довший - коротший - однакової довжини; високий - низький, вищий - нижчий; широкий - вузький; товстий - тонкий; великий - малий, більший - менший); - взаємного розміщення предметів у просторі (спереду, позаду, поруч; зверху, знизу, посередині); - розміщення предметів за кольором, матеріалом, розміщенням.

У систему дидактичних ігор для першокласників на уроках математики включають такі ігри: - на формування розумових операцій (аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення); - на відновлення, доповнення цілого; - вилучення зайвого; - ігри-інсценізації; - ігри-конструювання, рольові ігри з елементами сюжету. Проте, перевагу вчителі віддають таким іграм, які передбачають участь більшості дітей класу, швидко відповідь, зосередження довільної уваги. Такими іграми можуть бути: «Хто швидше?» (діти викладають різні варіанти складу числа); «Магазин»; «Мовчанка» (вчитель показує картку з числом, а діти - сусідів або попереднє чи наступне число); «Що потім»; «Геометрична мозаїка»; «Де моє місце?»; «Домалою фігуру»; «Закінчи приклад»; «Де заховали?» (використовують під час вивчення понять ліворуч, праворуч, вперед, назад, між); «Хто де стоїть?» (5-6 учнів називають свої імена. Хто стоїть попереду? Після? Перед? Між?); «Яке число задумане?» (задумане число на 2 більше від 5, відповідь діти показують на картках); «Весела лічба» (на трьох однакових таблицях розміщені цифри від 1 до 10 у довільному порядку. Троє учнів змагаються у швидкості називання чисел у порядку зростання або спадання);

Заняття у першому класі починаються з підготовки до вивчення нумерації, де закладається основа для формування поняття про число, виробляються вміння лічити, зіставляти число з об'єктами лічби, формуються уявлення про послідовність натуральних чисел, розвиваються кількісні й просторові уявлення.

Гру можна пропонувати на початку уроку (усна лічба, повторення

матеріалу, який буде опорою уроку; збагачення уявлень про геометричні фігури; з'ясування і приведення в систему відомостей, набутих завдяки спостереженням за явищами навколишньої дійсності). Такі ігри мають збудити думку учня, допомогти йому зосередитись і виділити основне, найважливіше, спрямувати увагу на самостійну діяльність. Інколи гра може бути ніби фоном для побудови всього уроку. Коли ж учні стомлені, їм доцільно запропонувати рухливу гру. Проте слід пам'ятати, що окремі ігри занадто збуджують емоції дітей, надовго відвертають їхню увагу від основної мети уроку. Адже діти в цьому віці ще не вміють керувати своїми емоціями, переключати увагу, зосереджуватись у потрібні моменти. Тому ігри, пов'язані з сильним емоційним збудженням, слід проводити лише в кінці уроку.

Гра дає вчителю можливість тактовно і непомітно допомогти слабшому учневі, для якого він добирає завдання простіші - у грі цього ніхто не помітить. Завдяки цьому діти, що відчувають труднощі в навчанні, поступово засвоюють навчальний матеріал.

Добираючи ігри, продумуючи ігрову ситуацію, необхідно обов'язково поєднувати два елементи - пізнавальний та ігровий. Мета дидактичної гри - підвищити інтерес учнів до навчального предмету, сприяти зміцненню та пізнанню учнями нових знань, умінь та навичок. Цілком природно, що саме в грі слід шукати приховані можливості для успішного засвоєння учнями математичних ідей, понять, формування необхідних умінь і навичок. В початкових класах немає дитини, яка б не любила гратися. Шестирічки прагнуть до рухів, рухливої діяльності, тому для підтримання їх уваги учитель використовує гру або ігрові ситуації на уроці. При цьому дитина стає радісною, захоплюється процесом, що відбувається на уроці, отримує позитивні емоції.

Література

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-познавательного процесса. – М.: Педагогика, 1990.
2. Волобуева Т.Б. Развитие творческой компетентности школьников. – Харьков: вид. група „Основа”, 2005.
3. Национальная доктрина развития освіти Украины у XXI столітті. – К.: Шкільний світ, 2001.
4. Национальная программа „Діти України” 18. 01. 1996 р.
5. Овчарук О. „Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти” // Шляхи реформування освіти України. – 2004.
6. Підласий І.П. Як підготувати ефективний урок: Книга для вчителів. – К.: Рад. школа, 1989.
7. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: Метод. посібн. – К.:

8. Програма міністерства освіти „Творча обдарованість”, 1992 р.
9. Савченко О.Я. Найважливіші результати початкової освіти // Навчання і виховання учнів 4 класу:
10. Савченко О.Я. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів. – К.: Рад. школа, 1982.
11. Чернякова В.Е. Активізація творчого потенціалу особистості // Збірник наукових праць: Педагогічні науки. – Суми: СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2005.

Виховання успішної особистості молодшого школяра

*Вчитель початкових класів,
Дідченко О.В.*

*«Освіта, яка не вчить особистість жити успішно в сучасному світі,
немає ніякої цінності...»*

Р.Т.Кіосакі

*«Кожна дитина – це особистість, вона як квітка: коли розкривається
одна квітка, тоді розкривається і цілий світ»*

Народна мудрість

Актуальність теми. Розвиток особистості стає основним завданням школи. Тому постає питання про пошук таких форм і методів організації навчально-виховного процесу школярів, які б найбільшою мірою забезпечували цей розвиток через досягнення кожною особистістю власного успіху, віри в свої сили.

Дитинство – дивовижна країна. Її враження залишаються з нами на все життя. Вони лягають в основу нашої свідомості, характеру, визначають весь психічний механізм подальших дій дитини. Можна сказати, що, що людина, як храм, закладається в дитинстві. Тож треба виховувати а дитині таку життєву позицію, щоб вона могла боротися за здійснення своєї особистості.

В українській мові є слова «особа» і «особистість». Особою називають окрему людину. Особистість – це «Я» для інших, «Я» у взаєминах із людьми, у всій своїй цілісності, глибині, характерності. Латинське слово «persona» походить від етруського «phersu», що дослівно перекладається, як «маска бога потойбічного світу». У стародавній Греції особистістю була передусім маска актора, пізніше – сам актор та його роль. У Римі особистість – це вже соціальна функція людини у суспільстві. Вважалося, що може бути особистість царя, особистість патриція, але не може бути особистості раба. В сучасному житті нам постійно доводиться виконувати різні ролі: я – жінка, я – мама, я – вчитель, я – мешканець міста Красноармійська, я – товариська людина, я – господарка.

Цей перелік варто продовжити, відповідаючи на запитання «Хто я?». так ми окреслюємо свої ролі й водночас первинну характеристику своєї ролі й водночас даємо первинну характеристику своєї особистості. Таким чином, людина може виконувати багато життєвих ролей, але всі ці ролі є складовими однієї особистості, яка змінюється, розвивається впродовж життя, але залишається пізнавальною у чомусь головному, суттєвому, досить стабільною. Ми всі маємо своє життєві мелодії, стилі, свою неповторність.

В умовах становлення нашої демократичної держави, що орієнтується на ринкову модель розвитку, кожна людина мусить покладатися на свій розум і свої сили. Суспільство має потребу у високоосвічених, ініціативних, енергійних людях. Отже, випускники школи повинні бути готовими до нових суспільних відношень, соціально захищеними, економічно та

конкурентоспроможними, здоровими психічно і фізично. І головне, випускники повинні мати здатність до саморозвитку, до постійного вдосконалення себе. Провідні освітянські документи: Конституція України, Національна доктрина розвитку освіти, Закон України «Про освіту», Державний стандарт початкової загальної освіти визначають метою навчання формування компетентної особистості, здатної адаптуватися до змін, навчатися, навчатися протягом усього життя, досягати життєвого успіху, самореалізовуватися. Основоположник «філософії особистості» Еманюель Муньє писав: «Справжнім злом століття є те, що всім нам звичайно бракує особистісної основи». Сьогодні освіту і виховання розглядають як процес становлення особистості. Коли діти приходять до 1 класу, вони мають за плечима 6-7 років життя. І ці маленькі люди вже мають певні враження про цей світ, про дорослих, тобто певну систему цінностей. Щоб досягти успіху у навчанні і вихованні, передусім, я всебічно вивчаю кожну особистість, оцінюю всі можливості дитини й набутий нею досвід на даному етапі розвитку. Складаючи психологічну карту свого класу. Я побачила таку картину: 24 учня не відвідують жодного гуртка чи студії, у дітей високий рівень хронічних захворювань, а також багато неповних сімей. У цьому я побачила гостру проблему: як створити умови, сприятливе середовище для розвитку кожної дитини в такому строкатому колективі. У пошуку шляхів її розв'язання допомогло проведення додаткових досліджень у трьох напрямках:

- 1) вивчення індивідуальних особливостей кожного учня;
- 2) вивчення соціального досвіду дітей;
- 3) відвідування родин, робота з батьками.

Така робота дала мені змогу, з одного боку, краще пізнати своїх вихованців, виявити особливості кожного з них, а з іншою – правильно організувати життя і навчання, накреслити перспективи подальшого розвитку творчого потенціалу. Я.А.Каменський писав: «Учитель – помічник природи, а не її володар, її будівничий, а не реформатор. Тому не потрібно намагатися переробити дитину, треба лише, вміло використовуючи те, що є в ній від природи, правильно спрямувати й навчити саму дитину спиратися на свій внутрішній потенціал. Використовувати й розвивати те, що є, але заховано десь глибоко всередині». Для реалізації цих задач я обрала технології особистісно- орієнтованого напрямку:

- ❖ педагогіка підтримки як засіб розвитку особистості в технології «Створення ситуації успіху»;
- ❖ технологія саморозвитку особистості школяра;
- ❖ технологія формування творчої особистості;
- ❖ елементи технологій розвивального навчання;
- ❖ технологія колективної творчої діяльності.

Методичні стратегії цих технологій впроваджую послідовно і поступово: у 1-2 класі – «Діаграма Венна», «Асоціативний куш», «Сенкан», «Лінія 1-10», «Мозкова атака», «Передбачення», «Система

позначок»; у 3-4 класі «Взаємонавчання», «Аргументи «за» і «проти», «Інтерв'ю», «Джигсоу». З першого дня намагаюся створити у класі психологічний комфорт, невимушену творчу обстановку. А завжди пам'ятаю: для того щоб кожна дитина почувалася комфортно і почала активну діяльність, їй необхідно отримати від учителя те саме, що вона отримує від батьків, народжуючись на світ: любов і безумовне прийняття. Тому дотримуючись кількох простих і водночас надзвичайно важливих правил:

1. Помічаю успіхи, хвалю.
2. Неправильні відповіді не оцінюю. Замість «неправильно» кажу: «А що думають із цього приводу інші?»
3. Виражаю своє невдоволення окремими діями, а не дитиною, як такою.

Кожен ранок у школі розпочинається з «ранкових зустрічей», де діти в ігровій формі створюють позитивний настрій, ефективно спілкуються, піклуються про інших, вчаться знаходити спільну мову і поважати один одного, налаштовуються на успіх протягом дня, а все це створює ситуацію успіху кожного члена колективу. Свою радість вони створюють різноманітними формами привітання: усмішка, побажання, похвала самого себе, похвалити друга, назвати ім'я з порівнянням, висловити комплімент, «передача» тепла свого серця, повітряний поцілунок. На ранкових зустрічах діти висловлюють привітання з днем народження, з перемогою в конкурсах, змаганнях, малюють малюнки друзям, які знаходяться поруч або які з різних причин відсутні в школі.

Вправа «Добридень»

Діти співають, виконуючи певні рухи.

Добридень, добридень,

Добридень скажу.

Як ранок настане – до школи біжу.

Тут очі, тут вушка, плече і рука,

Тут носик, тут ротик, а тут є п'ята

(... сусла п'ята).

Вправа «Привітання»

Давайте привітаємось,

Давайте усміхнемось,

Давайте в очки глянемо,

І нам тепліше стане.

- Діти, давайте сьогоднішній день розпочнемо з побажань.

Вправа «Спіймай настрої»

Діти виконують дії, які називає учитель.

- Усміхніться, «зніміть» усмішку зі свого обличчя долонькою та «киньте» своєму сусідові. «Спіймайте усмішку», «прикрасьте» нею своє обличчя.

- Зобразіть на обличчі ще будь-яку емоцію, «порахуйте» її своєму

товаришеві.

Вправа «Я - особистість»

Учнім пропонується по черзі закінчити речення.

Я мрію...

Я вірю...

Я прагну...

Я люблю...

Я турбуюсь...

В мене вірять...

Я сподіваюсь...

В майбутньому я хочу...

Я стараюсь...

Мені сумно, якщо...

Я радію, якщо...

Я не люблю, коли сміються...

Мені боляче, коли... тощо.

Вправа «Крісло автора»

Учні за бажанням сідають у «крісло автора» і розповідають щось цікаве про своїх рідних, знайомих або епізод зі свого життя.

Вправа «Заирни у дзеркало»

Кожен з учнів, дивлячись у маленьке дзеркало, говорить собі лагідні, привітні, добрі слова.

Вправа «Конкурс чомучок»

Діти вчаться ставити запитання, мислити, працювати в парі.

Наприклад.

- Чому ти спізнився на урок?

- Пізно вийшов з дому.

- Чому не вийшов раніше?

- Будильник не задзвонив.

- Чому так сталося?

- Звечора на завели.

- Чому не завели?

- Не змогли знайти.

- Чому він не був на місці?

- Ним грався маленький брат.

Тільки безпосередні людські стосунки мають повноцінне емоційне наповнення і є визначальним фактором розвитку і саморозвитку. Моє головне завдання – організувати спільну роботу, в якій діти виступатимуть у ролі активних шукачів інформації, дослідників, винахідників, доповідачів, співбесідників. Процес навчання активізую через педагогічне співробітництво.

Кожен учень, а особливо сором'язливий, невпевнений у собі, повинен відчувати свою значущість, побачити зрілі результати своєї праці. Для цього в класі організовую пари постійного та змінного складу, малі групи, робота в

яких дозволяє кожному учню проявити себе. Для роботи збираю індивідуальні творчі завдання, які допомагають відчувати ситуацію успіху, сприяють вихованню впевненості, розкривають здібності учнів.

Роботу в парі використовую під час перевірки домашніх завдань, виконання спільних проєктів, рольового читання, діалогу; роботу в малих (3-4 особи) і великих (8-10 осіб) групах – під час вивчення і закріплення нового матеріалу. Утворюючи групи, намагаюся зробити так, щоб до них увійшли як хлопчики, так і дівчатка з різними рівнями розвитку, типами темпераменту та стилями навчання. Алгоритм співпраці досить складний. Кожна дитина розуміє, що їй необхідно ознайомитись із завданням, опрацювати його самостійно, перевірити, узгодити свої міркування з групою, дійти спільної думки, прийняти єдине рішення, презентувати проєкт.

Для засвоєння норм ведення навчального діалогу пропоную учням звертатися до спеціальної таблиці з варіантами звертань, яка попередньо обговорювалася. Спочатку під час виконання завдань у парах і групах у спілкуванні дітей виникали проблеми, а іноді й конфлікти. Але досить швидко учні усвідомили необхідність регулювання своїх стосунків за допомогою спеціальних правил і «килимка миру».

Атмосфера відкритості, психологічної радості від колективної праці, задоволення від особистих досягнень.

Метод «Обери позицію» допомагає навчитися обирати позицію відносно спірних питань, висувати аргументи на захист свого вибору та прислухатися до аргументів тих, хто обирає іншу позицію учням пропонується проблемна ситуація та шкала, на якій вони можуть позначити свою позицію кольоровим маркером.

Учень повинен уміти дискутувати, брати участь у дебатах для того, щоб у подальшому «дорослому» житті вміти уникати нав'язування чужої думки в будь-якій галузі, вміти бути успішним у всіх сферах діяльності. Для проведення дискусій клас об'єднується в групи одним із способів групування. Чисельність учнів у групі повинна дорівнювати чотирьом. Група об'єднується в пари. Оголошується проблемне питання дискусії. У групі одна пара обирає позицію «за», інша – «проти». Кожна пара обговорює свою позицію, добирає аргументи на її підтримку.

Метод прес допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку відносно спірного питання, розбиратися у своїх ідеях, а також формулювати їх у вигляді чіткої та логічної структури:

- висловлюємо свою думку: «Я вважаю...»;
- пояснюємо причину такої точки зору: «Тому що...»;
- наводимо додаткові аргументи: «Наприклад...»;
- узагальнюємо, формулюємо висновки: «Отже...», «Таким чином...»

Використовуючи ці методи, вчитель може бачити, як у дітей формуються соціальні уміння, підвищується їхній особистісний і соціальний статус, що призводить до усвідомлення «Я можу!» і «Він може!». Прагнення до успіху визначається бажанням досягти успіху: «Я хочу!», наявністю волі:

«Я зможу!» і подальшою особистою оцінкою підсумкового результату: «Я вмію!». Самооцінка учнями своєї роботи є важливим різновидом оцінювання. Регулярно застосовуючи цей метод, учитель може дізнатися багато нового та цікавого про дітей, про себе, свої уроки, про настрій та ставлення учнів до того, відбувається на уроках. Організувати проведення самооцінки учнями своєї роботи можна по-різному. Наприклад, можна запропонувати певні питання, відповіді на які проілюструють ставлення учнів до тієї чи іншої виконаної роботи. Можна також попросити учнів поставити собі оцінку за певною шкалою та обґрунтувати її виставлення. Іноді можна порадити учням заповнити таблиці для спостереження й оцінювання. Самооцінка підходить і тоді, коли потрібно оцінити роботу всієї групи в цілому. Однією з позитивних сторін застосування цього методу є те, що всі учні можуть отримати оцінку, а також те, що діти починають розуміти труднощі оцінювання і вчать дивитися іншими очима на свою роботу.

Метод «Рюкзак» дозволяє кожному учневі досягти успіху в результативності отриманих знань. Він полягає в тому, що кожен з учнів стисло записує на папері відповідь на питання: «які з тих знань, умінь, способів дій, що отримали на уроці, вони візьмуть із собою для використання на інших уроках, у житті, для виконання домашнього завдання, тощо». Папірці з відповідями складаються у «рюкзак». Вибірково зачитуються відповіді.

Дитина активна тоді, коли діяльність задовольняє її потреби у визнанні, коли виникає почуття компетентності, що супроводжується відчуттям радості та задоволення від діяльності. Практикую у своїй діяльності прийом «Радість класу» - емоційний відгук однокласників на успіх члена колективу, констатація будь-якого, навіть незначного позитивного результату, діяльності, навіювання дитині віри в себе.

Тільки особистість, яка здатна реалізувати себе в житті, зможе відчути всі кольори і смаки життя, відтворити і передати їх наступним поколінням, будувати гармонійне й повноцінне суспільство.

Література

1. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – М.: Просвещение, 1998.
2. Бех І. Поступ особистості до відданості чеснотам // Початкова школа. – 2007. - №4
3. Киричок В. Виховання гуманістично-ціннісних орієнтацій // шкільний світ. – 2003. – №14.
4. Кривцова С.В. навьки жизни: в согласии с собой и миром. – М.: Генезис, 2002.
5. Родигіна І.В. Компетентнісно зорієнтований підхід до навчання. – Х.: Основа, 2005.

Словарная работа на уроках русского языка в основной школе

*Заместитель директора по учебно-воспитательной работе, учитель русского языка и литературы,
Воробьева Т.В.*

Обогащение словарного запаса – важнейшее направление в работе словесника по развитию речи учащихся, цель которого количественное увеличение слов в речи школьников, овладение умением правильно, точно и уместно употреблять слова, устранение из речи детей просторечий, жаргонизмов, замена их литературными эквивалентами, воспитание интереса к слову, эстетического вкуса.

Об уровне речевого развития учащихся можно судить по активному словарному запасу, по количеству слов, значение которых ученик понимает, правильно использует в устной и письменной речи. Пассивная часть словаря, т.е. слова, усвоенные учеником на уровне понимания, – база для расширения его активной части.

Словарная работа должна проводиться с опорой на определенные лингвистические знания учащихся. Ввести новое слово в лексикон – значит понять его семантику, осмыслить место слова в грамматической системе языка, усвоить способ его образования, его произношение, написание, различать стилистическую окраску. Поэтому словарная работа обязательна при изучении таких разделов школьного курса русского языка, как «Лексика», «Состав слова и словообразование», «Стилистика». Учащиеся знакомятся с такими теоретическими понятиями, как «лексическое значение слова», «многозначность слова», «синонимы», «омонимы», «антонимы», «прямое и переносное значение», «способ образования», «однокоренные слова» и т.д. При выполнении различных упражнений формируются определенные умения, первоначальные навыки работы с толковым, фразеологическим, двуязычным и другими словарями. Однако, как показывает практика, полезно и необходимо обращаться к словарной работе на каждом уроке языка, поскольку только постоянная, систематическая деятельность дает положительный результат.

При отборе лексики важно учитывать основные методические принципы:

- **доступность** (выбор той или иной тематической группы слов осуществляется с учетом возраста и уровня подготовки ученика);
- **емкость словаря**, т. е. учета объема слов, который учащиеся способны воспринять;
- **последовательность расширения словаря** в пределах одной темы;
- **индивидуальные особенности учащихся**, такие, как уровень лингвистической и культурной подготовки;
- **различия в темпах накопления словаря.**

Чтобы ученики в полной мере освоили новую лексику, учителю необходимо принимать в расчет существующие принципы работы со словом:

- **экстралингвистический** (очень важно соотношение слова с реальией, учащиеся должны осознавать практическую ценность работы над обогащением словаря);

- **парадигматический** (установление различных семантических связей, а именно: синонимических, антонимических, тематических);

- **синтагматический** (определение сочетаемых возможностей слова).

Учителя всегда волнует вопрос: как заинтересовать ученика словом, его значением, происхождением, как побудить поразмышлять о слове.

В традиционной методике видное место в системе словарной работы отводится лексико-семантическим упражнениям, цель которых овладение словом как средством речи. Развернутое толкование слова с помощью словарной статьи в толковом словаре, подбор синонимов к многозначному слову, показ лексической сочетаемости, структурно-семантический анализ однокоренных слов, изучение значения слова в контекстном окружении, преобразование языкового материала, редактирование, составление словосочетаний, предложений, создание связного текста – вот испытанные практикой приемы активизации словарного запаса учащихся.

В современной лингвистике все чаще рассматривают слово как явление культуры. По мнению многих ученых, слово не только носитель определенной информации, но и «инструмент мысли», оно способно аккумулировать в себе культуру. О.Мандельштам писал: «...Каждое слово словаря Даля есть орешек Акрополя, маленький Кремль, крылатая крепость номинализма». Исходя из этого, учителю следует на уроках русского языка уделять внимание «внутренним ресурсам» слова, знакомить детей с динамикой слова, его цветовой гаммой, формировать позитивное личное отношение к нему, размышлять над жизнью слова, рассматривать целый мир, заключенный в нем. Интересная характеристика слова дана в одной из былин об Илье Муромце: «Слово, оно что яблочко: с одного-то боку зеленое, так с другого румяное, ты умей его повертывать». Следуя этой образной характеристике, слово нужно «повертывать», рассматривать с различных сторон, т.е. комплексно. Такая **комплексная многоаспектная работа со словом** способствует развитию у учащихся навыков использования словарей, раскрытию их творческих возможностей, активизации образного мышления. Например, при подготовке школьников к написанию сочинения на морально – этическую тему можно предложить выполнить предварительно творческую работу «Энциклопедия слова», которая представляет собой своеобразную презентацию слова, включающую в себя информацию из толкового словаря, этимологического, словарей синонимов, антонимов, словаря морфем русского языка и т.д., перечень фразеологизмов, в которых употребляется данное слово, пословиц с кратким комментарием их значения, высказываний выдающихся людей, отрывков из

художественных или публицистических текстов, связанных с этим словом, продукт своего творчества (стихотворение, рассуждение о своем понимании значения слова и т.п.). Полезно составить мини-энциклопедию о словах, обозначающих ту или иную нравственную категорию или понятия, оказывающих влияние на воспитание личности (дружба, честь, честность, благородство, труд, любовь, трусость, ложь, подлость, предательство, книга, хлеб, родина, знание и т.п.).

При анализе исконно русских слов (например, матрешка, кокошник и т. п.) можно использовать *метод культуроориентировочного анализа*, суть его в извлечении из слова культурной информации, которую содержит в себе данное слово. Это презентация, раскрытие значения слова в динамике, актуализация представления о предмете или явлении, установление соответствий в других языках.

Например, в 5-ом классе можно предложить для ознакомления текст о матрешке, провести с учащимися словарную работу.

Русский сувенир

Лучший сувенир в России – матрешка, ее знает и любит весь мир. Это расписная кукла, внутри которой находится подобная ей кукла меньшего размера. Изобрел русскую матрешку токарь В.П.Звездочкин в 1890 году. Автор первой росписи – профессиональный художник С.В.Малютин.

Чтобы изготовить матрешку требуется большое мастерство. Сначала подбирается подходящий вид древесины, чаще липа, реже – ольха или береза. Дерево обычно срубывают ранней весной, несколько лет бревна сушат в хорошо вентилируемом месте.

Первой делают самую маленькую куклу. Самая большая матрешка – семидесятидвухместная.

Когда готова каждая кукла, ее покрывают лаком, чтобы залить все шероховатости. После сушки и полировки гладкой поверхности художник равномерно наносит масляные краски или водянистую гуашь.

Вот она, матрешка, в шали алого цвета. В ней скрыто еще 5 матрешек в разноцветных шалих: зеленой, желтой, синей, фиолетовой и, наконец, самая маленькая матрешка, величиной с наперсток, в шали из сусального золота.

Деревенский мастер наградил матрешек русской красотой, соболиными бровями и рдеющими, как угли, румянцем. Синие их глаза он прикрыл длинными ресницами.

Словарная работа

Матрешка (от лат. *Matrona* «знатная женщина», русского имени Матрена, любимого в крестьянской среде).

Шаль – большой платок (вязаный или тканый). Пестрая шаль.

Сусальный – относящийся к изготовлению из различных металлов (золота серебра) тонких пленок для золочения или серебрения ими каких-нибудь изделий.

Полезно для детей в качестве домашнего задания составление диалога

с введением новой информации, полученной из текста на уроке. Диалог может быть таким:

-Ира, ты составила рассказ о своей любимой игрушке к уроку русского языка?

-Да. Я очень люблю мягкие игрушки. Когда мне исполнилось 5 лет, бабушка подарила мне большого яркого попугая, который очень напоминает персонажа мультфильма «Возвращение блудного попугая». Я назвала его Кешей. Сначала я с ним не расставалась, он был моим спутником везде. Теперь попугай Кеша сидит на диване. Знаешь, я и сейчас люблю эту игрушку. Во-первых, он красочный, в модных кроссовках, во-вторых, у него милая мордашка, посмотришь – и настроение поднимается, так и хочется улыбнуться. А ты о чем рассказывать будешь?

-А я, пожалуй, о матрешке. Я привезла ее из России. Это кукла с плоским донцем, состоящая из двух частей: верхней и нижней. В ней еще 4 матрешки в красных сарафанах и желтых шляхах. Моя красавица-матрешка стоит на книжной полке на видном месте. Я часто люблюсь ею. Она напоминает мне матрешку, которой я любила играть в раннем детстве. А каких матрешек я видела в музее Нижнего Новгорода! Сказочное зрелище!

-К сожалению, не знала, что ты ездила в Россию, я тоже не прочь приобрести такую матрешку. Знаешь, наша семья собирает различные сувениры, напоминающие нам памятные места, которые мы посетили. У нас уже целая коллекция! Есть красивые большие морские ракушки, сосновые шишки, различные восковые фигурки, брелоки, нарядные пасхальные яйца, деревянные ложки, шкатулочки. Когда-нибудь я обязательно куплю себе матрешку.

-Интересно посмотреть на твою коллекцию. Покажешь?

-Конечно, приходи в гости.

-Спасибо, обязательно.

Метод составления исторической справки о жизни определенного слова предполагает изучение этимологии слова, толкования его значения, меняющегося с течением времени, работу над современным значением слова. Например, при изучении темы «Подлежащее. Способы его выражения» в 8 классе, анализируя предложение **«Далече грянуло ура»**, можно поинтересоваться, понимают ли школьники значение слова **«ура»**, предложить составить историческую справку о жизни этого слова. Такую работу может выполнить группа учащихся, получивших предварительное задание.

Историческая справка может выглядеть следующим образом: «Впервые слово *ура* упомянуто в 1716 году (Петровская эпоха) в «Юрнале»: «В пятом часу король и все прочие... кричали *ура* трижды». Оно употреблено в контексте, характеризующем действия короля, значит, иноземца. Это дало основание автору этимологического словаря русского языка М.Фасмеру считать слово заимствованным из нововерхненемецкого от средневерхненемецкого, которое в свою очередь восходит к слову,

обозначающему «быстро двигаться». Первоначальное значение слова *ура* было «быстро вперед». В настоящее время слово *ура* выступает как образование, аналогичное междометиям *айда, алле* «вперед марш».

Цель *метода составления ассоциативного ряда к слову* – научить детей мыслить, определять ассоциативные связи слов в контексте, понимать подтекст. Задача учащихся презентовать слово-стимул, записать слова-ассоциации, проанализировать их, сравнить свои ассоциации с ассоциациями одноклассников.

Например, слово-стимул: *совесть*. Слова-ассоциации: *угрызение, самобичевание, стыд, способность краснеть, горечь, тяжесть на душе, дискомфорт, вина, осознание, голос*. Ознакомившись в процессе работы на уроке с различными афоризмами, с пословицами о совести, школьники узнают, с чем еще, по мнению известных людей, может ассоциироваться это слово («когтистый зверь» (А.С.Пушкин), «правильный суд» (Аристотель), «внутренняя честь» (А. Шопенгауэр), «судья» (П.Гольбах), «моральный светильник» (Г.Ф. Гегель), «нравоучительная книга» (Паскаль Блез), «закон, живущий в нас» (И. Кант), «внутреннее светило» (А.В.Суворов). Такой лексический материал поможет школьникам придать своему сочинению выразительности, образности.

Интересно *слово изучать в контексте*. Сначала выявить непонятное слово, затем, обратив внимание на сочетаемые с ним слова, попробовать предположить, что оно обозначает. Для проверки своих домыслов, получения дополнительной культуроведческой информации использовать словари: энциклопедический, толковый, этимологический, словарь иностранных слов.

Изучая на уроке русского языка логическое ударение, интонацию предложений, можно предложить детям для анализа первую строфу из стихотворения А.С.Пушкина «Я памятник себе воздвиг нерукотворный».

Я памятник себе воздвиг *нерукотворный*,
К нему *не зарастет* народная тропа,
Вознесся *выше* он главою *непокорной*
Александрийского столпа.

Нахождение ключевых слов в тексте, на которые падает логическое ударение, объяснение их значения, дополнительная информация об Александрийском столпе в Петербурге, почерпнутая из энциклопедии, рассуждение о смысле пушкинского «*выше*», «*главою непокорной*» способствуют практическому усвоению изучаемой темы, развитию речи, воспитанию внимания к художественному слову, расширению кругозора.

Обогащению лексического запаса учащихся, пробуждению их интереса к происхождению слова, его значению способствует *работа по составлению мини-словариков* на определенную тему с кратким толкованием, информацией о происхождении.

Например, закрепляя тему «Двусоставное предложение. Грамматическая основа» на уроке в 8 классе, предлагается для объяснительного диктанта и грамматического задания текст о балете:

«Каждое искусство своими средствами рассказывает людям о человеческих переживаниях, мыслях, чувствах, о всевозможных событиях. Балет лишен слова. Его рассказ – танец, состоящий из отдельных движений... Гнев и печаль, любовь и ненависть, порыв к свободе и радость творчества – все это могут передать движения танцоров в сочетании с прекрасной музыкой.

«Лебединое озеро» П.И.Чайковского – самый популярный балет. Поэтичная, возвышенная и светлая музыка передает благородные чувства девушки-лебедя Одетты и прекрасного Принца».

Кроме этого, дидактический материал для самостоятельной индивидуальной работы учащихся тоже тематический:

- Списать предложение, расставив знаки препинания.
- Произвести синтаксический разбор.

Особую роль в балете играет пантомима дополняющая танцевальные движения и помогающая лучше передать чувства героев.

- Списать предложение, расставив знаки препинания.
- Произвести синтаксический разбор.

Балерины и танцоры исполняющие массовые сцены и танцы составляют кордебалет.

Слова *балет, балерина, танцор, пантомима, кордебалет* открывают мини-словарь урока.

В него также могут войти слова, использованные учащимися в ходе беседы о том, что им известно об этом виде искусства, смотрели ли они балет в театре, что запомнилось, например: па, па-де-де, па-де-труа, антре, адажио, кода.

Задание «Составь рассказ, продолжив данные предложения и выделив грамматическую основу» способствует закреплению темы урока, формированию навыков употребления слов данного тематического ряда: «Балет – это... Самое главное в нем – союз ... Каждая форма танца имеет ... Например, танец вдвоем называется ... Он может включать в себя 3 части: ... Особую роль в балете играет пантомима, которая ... Кроме главных героев, в спектакле участвует кордебалет. Так называют ...

Плисецкая, Уланова, ... – прославленные на весь мир балерины, восхищающие поколения ... Вадим Писарев и Инна Дорофеева – «звезды» балета первой величины, и ими гордится ...».

Метод групповых проектов способствует формированию и развитию не только коммуникативной компетентности, но и информационной, самообразовательной и поликультурной.

- Создать групповой лингвистический проект «Море И.К. Айвазовского». Для этого ознакомиться с различными научно-популярными текстами, посвященными творчеству художника-мариниста Айвазовского, отобрать необходимую лексику, характеризующую море, увиденное художником в различном его состоянии, обработать собранную сообща информацию, подготовить электронную презентацию проекта с

сопроводительным текстом.

- Создать групповой лингвистический проект «Описание дождя в литературе». Найти отрывки из художественных произведений с описанием этого природного явления, проанализировать лексику, использованную писателями, составить словарь.

Внимание к слову, культуру речи воспитывают пятиминутки общения на уроках русского языка на материале художественного текста или отрывков из произведений. Группам учащихся предлагается текст для прочтения и обсуждения, формулируется задание, выделяется время на его выполнение, предоставляется возможность выразить свое мнение, поспорить с другими группами, оценить мыслительную и речевую активность представителей группы.

Например: текст Ф.Кривина «Мечта»:

«Остановилась Лужица посреди дороги и ждет, чтоб на нее обратили внимание.

Прежде всего, ее, наверное, нанесут на карту. Лужица будет выглядеть на карте неплохо – у нее такие ровные берега! Вот здесь, на этом берегу, наверное, построят санаторий. На том берегу – порт или еще что-нибудь. Да, кстати, почему в нее никто не впадает?

Размечталась лужица – и это понятно: каждому хочется найти себя в жизни. Но теперь Лужица себя не найдет: она так воспарила в мечтах, что на земле от нее только сухое место осталось».

Задание: найти ключевые слова и, опираясь на них, определить основную мысль текста.

Если группа учащихся в результате совместной работы найдет ключевые слова (а это глаголы *остановилась*, *размечталась*, *воспарила*), то сумеет определить и основную мысль текста: Лужица *остановилась* на полпути к выполнению своего предназначения – просочиться в землю, подкормить родники и реки, вернуться в океан, затем подняться в небо, пролиться спасительным дождем. Размечталась о своей ценности и ...высохла, не принеся никому пользы. Ведь она думала, что ценна сама по себе, а не тем, что может дать другим.

Такую пятиминутку можно провести на уроке русского языка в 8 классе при изучении вводных слов, например.

Чтобы сконцентрировать внимание детей, вызвать интерес к слову можно предложить группам учащихся интерактивную игру «В «черном ящике» - слово». Например, варианты:

- в «черном ящике» - слово, обозначающее узкую полосу внутренней части коры дерева – липы или ивы. Задание: определить слово по его значению, назвать известные вам фразеологизмы с ним, рассказать об их происхождении. Дается время для обсуждения. Если учащиеся затрудняются, можно предложить подсказку: слово входит в состав фразеологизмов, имеющих следующие значения: «понимать не хуже других, уметь что-либо делать», «вменять в вину любую ошибку», «так пьян, что не в состоянии

связно говорить», «крайняя степень нищеты». Итак, это слово *лыко*, входящее в состав фразеологизмов *не лыком шит, всяко лыко в строку, лыка не вяжет, горе лыком подпоясано*. О происхождении их учащиеся могут прочитать на уроке, например, в Большом фразеологическом словаре для детей, автор которого Розе Т.В.;

- в «черном ящике» - слово, обозначающее наименование домашнего животного, входящее в состав фразеологизмов, имеющих значение «не пользуется чем-либо сам и другим не дает», «приобрести большой опыт, основательные навыки в чем-либо», «именно в этом истинная причина, суть дела, главное». Это слова *собака*, оно входит в состав фразеологизмов *собака на сене, собаку съест, вот где собака зарыта*;

- в «черном ящике» - слово, пришедшее из татарского языка, обозначающее первоначально «не понимаю». Оно прижилось в русском языке и родилось полурусское, полутатарское выражение или фразеологизм, имеющий значение «проявлять полное невежество, не понимать сути». Это слово *бельмес*, входящее в состав фразеологизма *ни бельмеса не смыслить*;

- в «черном ящике» - слово, обозначающее название старинного русского праздника, посвященного проводам зимы и встрече весны, входящее в состав фразеологизма, имеющего значение «в жизни бывают не только удовольствия». Это слово *масленица*, входящее в состав фразеологизма *не все коту масленица*.

- в «черном ящике» - слово, заимствованное из французского языка и означающее «внутренний». Это термин, он используется в архитектуре и подразумевает внутреннее пространство здания. В «черном ящике» - слово *интерьер*.

Словарная работа не должна быть чужеродным вкраплением, не связанным с изучаемой темой урока.

Дидактический материал для индивидуальной или групповой работы учащихся должен способствовать созданию воспитывающей, развивающей речевой среды.

Таким образом, методический арсенал учителя, обучающего школьников русскому языку в аспекте культуры, может быть пополнен несколькими новыми методами, позволяющими расширить представления учащихся об известных словах и обогатить их лексический запас неизвестными ранее словами.

Разработанные методы работы со словом помогают воспитывать в школьниках бережное, чуткое отношение к слову, раскрыть внутренние ресурсы слова. Опыт показывает, что благодаря подобной работе у школьников формируется интерес к слову, они начинают относиться к нему как к ценности, видеть его красоту и своеобразие, а значит, мы посредством работы со словом формируем у школьников иммунитет к бездуховности.

Литература

1. Актуальные проблемы культуры речи. – М., 1970
2. Бабкин А.М. Русская фразеология, ее развитие и источники. – Л., 1970
3. Баранов М.Т. Обогащение словарного запаса учащихся на уроках русского языка. – М., 1991
4. Ладыженская Т.А. Анализ устной речи учащихся 5 класса. - М., 1963
5. Скороход Л.К. Словарная работа на уроках русского языка. – М., 1990

Культуроведческий текст как один из приемов формирования поликультурной компетентности

*Учитель русского языка и литературы,
Школьная Л.Г.*

Современный этап развития человечества требует качественно новой ориентации в образовании. На первый план выдвигается компетентностная образовательная парадигма, с позиций которой основным непосредственным результатом образовательной деятельности становится формирование у учащихся ключевых компетентностей.

Формирование поликультурной компетентности является основополагающим направлением наряду с другими компетентностями.

Именно поликультурная компетентность является средством постижения языка как одного из составляющих звеньев национальной истории и культуры своего народа, осознание самобытности и уникальности традиций и обычаев русских людей, осознание существенной роли в их формировании и становлении.

Поликультурная компетентность в преподавании русского языка находит свое воплощение в постановке и решении следующей задачи: ознакомление школьников с культурой России, истоками этой культуры и ее достижениями, воспитание у учащихся чувства национальной гордости посредством изучения русского языка, так как язык - хранитель знаний о культуре народа. Основной задачей учителя русского языка является воспитание языковой личности, составляющими компонентами которой являются язык – речь – культура. Поэтому на современном этапе развития нашего общества, в период смещения морально-ценностных ориентиров, все более актуальным становится культурологический подход к процессу обучения и воспитания. Это означает, что традиционная методика изучения языка как системы, состоящей из ряда взаимосвязанных и взаимообусловленных подсистем, требует принципиально нового подхода к его изучению как системы, воплощающей духовные и культурные ценности человечества.

Большую роль в формировании поликультурной компетентности играет подбор дидактического материала. В этом могут помочь произведения декоративно-прикладного искусства, живописи, музыка и, конечно, тексты.

Особое значение представляет работа с культуроведческим текстом, связанная с реализацией задачи формирования и развития поликультурной компетентности на современном уроке русского языка. Под культуроведческими текстами мы понимаем такие дидактические материалы, которые наполнены особым содержанием, позволяющим в процессе работы с ними на уроках русского языка приобщить учащихся к тем или иным сторонам культуры народа, ценностям, способствующим формированию

позитивного отношения к ценностям культуры, возникновению эмоциональных переживаний, помогающим развивать у школьников интерес и уважение к культуре своего народа.

Культуроведческие тексты являются не только средством постижения языковых знаний и полем, на котором совершается деятельность ребенка, но и самоцелью, важным культурным явлением, имеющим ценность и значение, а потому культуроведческий потенциал текста должен быть усвоен в ходе урока русского языка наряду с усвоением знаний грамматического, орфографического и подобного характера.

Говоря о критериях отбора текстов культуроведческой направленности, отмечу, что для работы предлагаем учащимся тексты разных стилей. Особенно важна, на наш взгляд, работа с публицистическими текстами: они служат для учащихся образцом того, как можно выражать не только мысли, но и чувства, дают ученику возможность проявить себя при этом как личность, наделенную даром не только видеть, понимать, чувствовать, но и с помощью слова по-своему это восприятие выразить. С этой целью я использую тексты Д.С.Лихачева, К.Г.Паустовского, Ю.Нагибина, В.Солоухина, Д.Гранина, В.Распутина (о добре, духовной культуре, памяти, чести, значении книги в жизни человека, Родине и т.д.) Они интересны для обсуждения, познавательны и полезны для воспитания нравственных качеств личности. Работа с текстами этих писателей, публицистов помогает детям понять и почувствовать лучшие стороны своего Я.

Культуроведческие тексты используются при изучении различных тем, образуют на основе их совокупности «пространство культуры», ключевые понятия которого связаны с такими важными, сквозными темами, как слово, язык, культура, Родина, духовность, воспринимаемыми в единстве.

Применительно к системе обучения можно говорить о совокупности не только текстов, но и взаимосвязанных уроков на основе тематического единства. Оно может быть отражено в планировании и строится как отражение работы с текстами культуроведческой направленности. Я беру те группы ценностей, которые носят общечеловеческий гуманистический характер - это ценности вне времени и вне конкретного пространства, не ограниченные конкретной территорией проживания той или иной нации:

- человек, его жизнь, здоровье, отношения между людьми; высокие духовные качества и высокие человеческие чувства;
- выдающиеся люди отечественной и мировой культуры;
- отношения между государствами, основанные на стремлении сохранить мир, на взаимопомощи, взаимопонимании и взаимоуважении;
- планета Земля, ее природа, ее красота, необходимость защиты природы, уникальность мира растений и животных;
- Родина, Отечество, Малая Родина, история и настоящее Отечества, место и роль Родины в развитии культуры;
- культура народа: быт, обычаи, традиции; культурные различия

разных народов, их уникальность и ценность, сходство культур;

- семья, родители, уважительные отношения между поколениями;
- искусство, его виды (литература, живопись, музыка, архитектура, скульптура, декоративно-прикладное искусство);
- языки мира; русский язык среди языков мира, слово как феноменальное явление культуры, речевой этикет; сходство и отличие речевого этикета у разных народов мира;
- образование, наука, книга.

Работу с текстами необходимо проводить на каждом уроке: в начале урока - для активизации знаний по теме в качестве подготовки к сочинениям разных типов. Например, при подготовке к сочинению на морально-этическую тему в старших классах нами используются тексты Д.С.Лихачева из книги «Письма о добром и прекрасном», к сочинению - описанию памятника культуры беру текст об этом сооружении. Например, «Храм Василия Блаженного- памятник национальной культуры России». В целях отработки знаний, умений и навыков учащихся проводятся также и специальные уроки, на которых осуществляется комплексный анализ предложенного текста. Такие уроки можно организовывать обычно при повторении, обобщении и систематизации изученного. К таким текстам предлагаются разнообразные задания, при этом ученик имеет возможность выбора (в зависимости от уровня учебных достижений выполняются не все задания к тексту). Разнообразные вопросы и задания к одному тексту удобны для организации работы в группах, по вариантам. Так, одна группа проводит работу по изучению слов, связанных по теме, другая занимается исторической топонимикой - изучает происхождение географических названий, данных в тексте, третья работает над заданиями, которые позволяют улучшить орфографическую и пунктуационную грамотность обучающихся. Принцип тематического единства, на основе которого происходит организация работы на уроке, также очень важен для создания развивающей среды, способствующей приобщению детей к культуре.

Формулируя задания к тексту, следует придерживаться определенной последовательности. Сначала - вопросы и задания, направленные на осмысление содержания, связанные с непосредственным читательским восприятием текста как единого целого. «На какие особенности текста вы обратили внимание?», «Каково отношение автора к тому, что он пишет?» или «Какие чувства, эмоции вызывает текст у вас?», «Согласны ли вы с автором текста? Обоснуйте свое мнение. Приведите собственные примеры (аргументы) для подтверждения слов автора». Затем следуют задания языкового характера, включающие в себя такие понятия, как «текст», «стиль», «тема», «основная мысль», «способы средства связи предложений». Непосредственное читательское восприятие постепенно углубляется: то, что воспринималось на интуитивном уровне, становится более осмысленным. За этими заданиями следуют те, которые отражают изучение системы языка, - по фонетике, лексике, грамматике. Наконец, вопросы по орфографии и

пунктуации и разные виды разбора. Как завершающие при работе с текстом можно использовать, например, такие задания: «Написать сочинение - миниатюру», «Составить ассоциативный ряд с ключевым словом текста», «Написать сочинение-эссе».

При организации работы с текстом на уроках русского языка в качестве основы, на наш взгляд, целесообразно использовать «Программу комплексной работы с текстом (примерные вопросы и задания)», составленную Т.М.Пахновой.

В конце урока обязательна рефлексивная деятельность учащихся, основное ее содержание - осмысление результатов работы, их общая и индивидуальная оценки. Так, составление синквейнов заставляет учащихся в интересной форме осознать суть определяемого понятия, так как они должны выбрать существенные признаки и действия данного предмета. Например, на уроке литературы в 5 классе «Времена года в русской поэзии и живописи», составляется синквейн на тему «Весна», «Лето», «Осень», «Зима». При составлении синквейнов проявляются творческие способности учащихся, нестандартное мышление.

Интересным методом на уроках русского языка и литературы являются сообщения учеников, выступающих в роли «историка», «экскурсовода», «искусствоведа», «репортера» и т.д. С помощью выступлений учащихся решается важная задача урока - накопление фоновых знаний, которыми ученики будут оперировать в ходе урока и в процессе выполнения возможной творческой работы. Давая задания учащимся, необходимо указывать литературу, помогающую в составлении плана выступления. Ученик рассказывает на уроке лишь после тщательной отработки текста сообщения.

Становится очевидным тот факт, что наша культура, прошлое и настоящее для детей не пустой звук, им нужны знания о культуре и языке. Это означает, что нам есть, над чем работать, что передавать детям. Ведь именно любовь «к родному пепелищу, любовь к отеческим гробам», о которой писал А.С.Пушкин, делает человека Личностью, а нацию - народом, духовно здоровым и непобедимым.

Литература

1. Бабайцева В.В., Беднарская Л.Д. Комплексный анализ текста на уроках русского языка. Текст. – Русская словесность. 1997. - №3.- С.23-28.
2. Бабкина М.В. Использование межпредметных связей в процессе развития речи на уроках русского языка.- М.,1997.- 229с.
3. Баранов М.Г. Межпредметные связи русского языка в учебном процессе.// Русский язык в школе.1979.- №3.- С.9-14
4. Болотнова Н.С. Текстовая деятельность на уроках русской словесности: методическое пособие.- Томск,2002.- 65с.
5. Зимняя И.А. Ключвые компетентности как результативно-целевая

основа компетентностного подхода в образовании.- М.,2005.- 108с.

6. Ипполитова И.А. Текст в системе изучения русского языка в школе.- М.,1992.- 128с

7. Ходякова Л.А. Живопись на уроках русского языка.- М.: Флинта, Наука,2002.- 352с.

8. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования.// Народное образование.2003г.- №2.- С.59-68.

9. Ярцева В.Н. Лингвистический энциклопедический словарь.- М.: Советская энциклопедия,1990.

Компаративний аналіз художнього тексту як один із засобів формування полікультурної компетентності учнів

*Вчитель української мови та літератури,
Голофєєва Н.О.*

Працюючи над розвитком полікультурної компетентності учнів на уроках літератури, необхідно орієнтувати дітей на єдність світового історичного процесу й загальні закономірності художнього розвитку. Проблема вивчення взаємозв'язків і взаємодій національних літератур – одна з найважливіших проблем літературознавства. Класичні твори світового літературного процесу не втрачають свого естетичного, пізнавального і виховного впливу на читачів упродовж віків. Адже нове завжди виростає на ґрунті старого. Художній образ зберігає у мистецтві вічний інтерес і вічне значення навіть тоді, коли соціальні проблеми, відображені в ньому, зникають у суспільстві. Художня література не лише відтворює життя конкретної історичної епохи, вона здатна передбачати найважливіші тенденції історичного розвитку, перерости межі часу. Сприймання творів художньої літератури ґрунтується на асоціативності думок читача. Це значить, що художні образи, які відзначаються широтою узагальнень, можуть змінювати своє звучання в межах кожної нової епохи.

При вивченні творів світового літературного процесу має важливе значення порівняльно-історичний метод. Без порівняння важко зрозуміти – навіть у межах однієї національної літератури – динаміку процесу, проникнути в механізм наслідування художніх цінностей. Типологічна спільність і відмінність слугують вірним показником загальних закономірностей літературного розвитку.

Однією з найбільш гострих проблем у викладанні української та зарубіжної літератури заминається проблема аналізу художнього твору. З огляду на значне зростання обсягу навчального матеріалу, доречнішим стає компаративний аналіз художніх творів. Що ж розуміємо під компаративістикою?

Компаративістикою (*лат.* – порівнюю) – порівняльне вивчення фольклору, національних літератур процесу їх взаємозв'язку, взаємодії, взаємовпливів на основі порівняльно-історичного підходу (методу).

Уроки компаративного аналізу допомагають учням усвідомити закономірності ставлення та розвитку різноманітних національних літератур; сприяють опрацюванню на уроці більшого за обсягом навчального матеріалу; стимулюють розвиток пізнавального інтересу, активізують мислення, сприяють утворенню нових логічних зв'язків, роблять знання школярів свідомими та міцними, сприяють глибшому й повнішому розкриттю ідейно-естетичного змісту виучуваного твору; служать актуалізації опорних знань, кращому застосуванню раніше здобутих умінь і навичок і створюють

можливості для усвідомлення та засвоєння понять і фактів, досліджуваних положень історії та теорії літератури; учать розуміти спадкові зв'язки художнього твору з іншими творами; впливають на формування гуманістичного світогляду учнів; їхнього уявлення про полікультурний світ, на формування загальнолюдських ціннісних орієнтацій та почуття національної гідності.

Елементи компаративного аналізу можуть бути використані під час порівняльного аналізу оригінального твору та декількох його перекладів; порівняння різнонаціональних літературних явищ на рівні їх виникнення; розгляд творчих зв'язків між письменниками різних літератур; аналізу творів одного напрямлення, школи, течії; вивчення різнонаціональних творів, близьких за темою, ідеєю, сюжетом, проблематикою, образами, особливостями поетики.

Д. Наливайко відмічає, що порівняльне вивчення літератури слід розпочинати «з простого, зі співставлення творів, що належать до однієї художньої системи, до одного жанру і стилю, здійснюючи співставлення на різних рівнях – теми, сюжету, композиції, жанрової структури і т. ін., фіксуючи при цьому, що в них трансформується і т. ін. Цим шляхом досягається не тільки виявлення типологічних спільностей літературних явищ, але й поглиблене проникнення їх художній світ у їх індивідуальну неповторність.»

Застосування в роботі компаративного аналізу текстів вимагає від учителя вміння формувати ефективні моделі уроків з використанням інтерактивних методів навчання, засобів художньої культури і розробки дидактичного матеріалу для проведення уроків, використання сучасних інформаційних технологій.

Систематичне використання компаративного аналізу та створення плюрилінгвальної ситуації на уроках літератури забезпечує стабільний розвиток полікультурної компетентності учнів, підвищує рівень мотивації учнів до навчання предмета, сприяє розвитку цілісного сприйняття дійсності.

Пропонуємо вашій увазі конспект уроку української літератури у 11 класі з використанням компаративного аналізу художніх текстів.

Тема: «... Як відшукати скарб цей - сенс життя, де казка мрій і де той острів щастя?»

Мета: на основі самостійно опрацьованого в групах матеріалу вчити учнів самостійно будувати презентацію, домагатися якнайдосконалішого її оформлення, диференціювати основну й другорядну інформацію відповідно до проблемного завдання «У чому сенс життя?», формувати комунікативну, пізнавальну, самоосвітню, інформативну, полікультурну компетентності учнів; розвивати прагнення до самозбагачення інтелектуальної, моральної, емоційно-вольової, естетичної, екзистенційної сфери; активізувати внутрішній потенціал особистості, спроможність нестандартно працювати з навчальним матеріалом, вчити створювати власну модель цінностей, за якою

звірятиметься сталий рух до вершини життєвої досконалості.

Тип уроку: фасилітативний, (урок-дослідження)

Обладнання: портрети письменників в електронному варіанті (Джека Лондона, Пауло Коельо, Олександра Довженка, Осипа Турянського), схема «Сенс життя», «Дерево мрій», кольорові смужки паперу, кружечки, оцінювальні картки.

Соціокультурний аспект. Сенс життя - в самому житті.

Докомунікативний етап (завдання на випередження).

- Прочитати твори (Д.Лондон «Любов до життя», П.Коельо «Алхімію), О.Довженко «Воля до життя», О.Турянський «Поза межами болю»);
- визначити ключові слова щодо сенсу життя за кожним із цих творів;
- зробити презентації до прочитаних творів;
- виконати музичне оформлення.

I. Установчо-мотиваційний етап

1. Вступне слово учителя.

Наше життя подібне до подорожі - шляху, який судилося пройти людині від народження до останнього дня перед порогом вічності. Упродовж усього життя людина постійно ставить собі запитання «А в чому сенс життя? Для чого я живу?» І жоден із нас не знає точної відповіді на них. Сенс життя — тема така ж важлива, як і саме життя. І тому сьогодні темою нашого уроку будуть поетичні рядки «Як відшукати скарб цей — сенс життя, де казка мрій і де той острів щастя?» А шукати відповідь на це запитання ми будемо через призму творчості чотирьох визначних постатей у світовій літературі: Джека Лондона, Пауло Коельо, Олександра Довженка та Осипа Турянського. Ім'я останнього письменника нове в шкільній програмі, і тому інтерес до нього і його творчості величезний. Кожен рядок його твору «Поза межами болю» несе в собі силу і змістовну глибину, пронизуючи жахом і в той же час захопленням. Проблематика твору досить актуальна і зараз, а його філософія лякає, зачаровує і змушує задуматися над сенсом людського буття.

II. Змістово-пошуковий етап.

1. Звітування дослідницьких груп (додатки надаються).

III. Адаптивно-перетворювальний етап.

1. Зачитування записів у конспектах.

IV. Системно-узагальнювальний етап.

1. Проблемний максимум.

- Ось ми й підійшли до найважливішого. Тож надаю слово представникам ЗМІ (інтерв'ю).
- У чім для вас сенс життя?
- Що нового відкрили для себе?
- З чим не погоджується?

2. Аналіз опорно-логічної схеми, внесення корективів.

Аристотель вбачав сенс життя в щасті, Епікур - в задоволенні, Діоген - в добродетності. А Григорій Сковорода вважав, що сенс життя в любові, у широті почуттів, у любовному ставленні до світу. Які слова ми можемо вписати в нашу схему? (Вписування ключових слів).

3. Рефлексія.

У кожний життєвий період ми знаходимо свої актуальні сенси. Дитинство - це радісне пізнання світу і отримання чуттєвих насолод; юність - соціалізація; дорослий вік - пошук і реалізація свого покликання, справи, якій служиш. А зрілість - це повернення до самого себе, зустріч зі своїм «я», перехід на вищий рівень - рівень «свідка», який уже не оцінює і не осуджує.

Я вважаю що зараз для вас сенс життя в одному — у здійсненні ваших мрій. Тож погляньте на це дерево, воно ще зовсім молоде, але його гілля тягнеться до неба. Воно мріє про подув свіжого вітру і про життєдайні краплі дощу. Нехай зараз на ньому різнокольоровими смужками розквітнуть ваші мрії, навіть найнездійсненніші.

1. Заповнення оцінювальних карток.

2. Вибір настрою (наклеювання кружечків на схему: жовтий - позитивний настрій, синій - негативний, зелений - нейтральний).

V. Домашнє завдання.

Високий рівень - написати есе «Сенс життя». Достатній рівень - створити сенкан «Сенс життя» Середній рівень - створити асоціативний куш «Сенс життя».

Матеріали I дослідницької групи

Наша дослідницька група працювала над твором Осипа Турянського. жанр якого не визначений. Це і повість, і поема-симфонія, і роман одночасно. Але те, що "Поза межами болю" стоїть на одному шаблі з найвідомішими творами про Першу світову війну Е.-М.Ремарка, А.Барбюса, Е.Хемінгуей, котрі воювали, як і Турянський, на фронтах цієї війни, це незаперечний факт. Восени 1914р. учителя української мови та літератури Перемишльської гімназії, випускника філософського факультету Віденського університету, мобілізовано до війська та відправлено на Сербсько-австрійський фронт, де Осип Турянський потрапляє в полон. Він один з 60 тисяч австрійських полонених, яких відступаючі напівживі серби етапують засніженими горами й один з небагатьох, кому пощастило вижити.

Пережите в таборі для інтернованих на італійському острові Ельбі письменник відтворив у повісті-поемі "Поза межами болю".

Перша назва твору, "Картина з безодні", будучи пов'язана з конкретним місцем і часом події, відображала ізольований світ людини, а вже друга назва, "Поза межами болю", вказує на безграничне буття героїв, їхню тимчасову й просторову сутність. Турянський є водночас автором, оповідачем і героєм, виступаючи під прізвиськом Оглядівський. Тіні загиблих товаришів з'являються у сні й наяву, тому цей твір є своєрідним жалобним

вінком усім загиблим у роки війни. У творі порушено багато проблем: держава і людина, війна і людина, війна й політичні амбіції верхівки, влада грошей. Але повість-поема вирізнялася серед згаданих творів західноєвропейських письменників іншими настроями, вірою в перемогу добра і світла над злом, духу над тілом, любові над ненавистю. Письменник показав боротьбу в людині біологічних інстинктів і духовної волі до життя, підніс загальнолюдські цінності: дружбу, вірність, гуманізм, любов до рідних та батьківщини, що єднають людські серця, звільняють і просвітлюють душу.

Письменник досить точно використовує оксюморон, щоб передати весь жах ситуації, в яку потрапили герої твору ("Ідуть живі трупи по трупі природи").

А зараз ви можете бачити засніжені гори Албанії і полонених. Семеро людей тікають знесилені з цього жорстокого полону. Штранцінгер - сліпий, що має скрипку замість очей. Добровський - колишній балетмейстер, Сабо - дикий син угорської пусти, Бояні - людина, що втратила свою пам'ять і не пам'ятає навіть власного імені, а також доктор Оглядівський - саме від його особи ведеться розповідь.

Серед п'ятми гір, серед цієї засніженої безодні посилає небо втомленим солдатам страшний знак смерті, хмари, що скупчуються над їхніми головами, утворюють Хрест, але це не символ спасіння і божественного захисту, це символ близької неминучої смерті.

Отже, сенс життя для героїв, які опинилися в цій сніговій пустелі, можна вмістити зараз у двох словах - зігрітися і поїсти. Так, зігрітися і поїсти, щоб сподіватися на життя... Вони розуміють що задля продовження життя один з них має померти. Німий жах охопив їх. І хоч безтямною грозою проймала їх оця думка, начеб коса смерті устряла їм у мозок, то все-таки всі вони чули, що незабаром один із них мусить перший загинути. Так мусило бути!

Без найменшої тіні супротиву почали людські скелети, замерзлі з морозу, смертельно виснажені голодом, бігати і скакати довкола корча. Лиш одна думка вводила в рух їх закостенілі ноги: «Скачи, скачи і витримай... а то, може, твої власні товариші тебе доб'ють!»

Мов сонні марева, що душать сплячого й виривають із його грудей крик жаху, так виглядали їх обличчя під час танцю. Серед тих облич, подібних до обличчя смерті, лиш очі мерехтіли дивним опієм і безмежним бажанням життя. Слабий усміх тих очей і їх вогонь із-за того, що танець збуджував надію до життя, становили тим яскравіше противенство до завмираючого лиця.

Бояні, який не пам'ятає навіть власного імені (бо ж війна скалічила не одну людську душу) виявляється найслабшим. Як йому не хочеться помирати... як він з останніх сил чіпляється за життя! Але вгасає, як свічка, життя цього парубка, а його смерть стає продовженням життя для його товаришів. Як не жахливо це звучить, але всі вони кинулися зривати одяг з бідного Бояні, щоб зігрітися. Отже, перше випробовування герої витримали,

їм не довелося вбивати слабшого, на те сталася Господня воля. Але знов перед ними ваги. На одній чаші - людяність і духовність. На іншій - низькі біологічні інстинкти. Яка з них переважить? Думки про їжу сверлять мозок героїв, майже з тваринним жахом в очах дивиться Сабо на труп Бояні. З'їсти, з'їсти, з'їсти і вижити! Але - Ні! Ніхто з них не зміг переступити цю межу, за якою вічний біль. І з цього моменту всі вони знаходяться поза межами болю. Вони зустрічають свою смерть спокійно і природньо. Ніщо вже не може зіпсувати їх. Тепер їм і гроші не потрібні. Добровський: "Ми вже не маємо гроші і також не потребуємо гроші. Тепер ми стали людьми". І в чім же сенс життя?! Хіба варто чогось те життя, яке закінчується такою безглуздою, дурною смертю, хоч є в ній сенс, хоч немає? І виявляється, що в жодного з героїв твору, крім Оглядівського, не було того самого сенсу в житті. Не було родини, не було підтримки, не було ніяких спогадів, відсутній у них той тихий берег, куди хотілося б завжди повернутися. Немає щастя - немає сенсу жити. Ні для кого і ні для чого жити. Ні за що боротися (Втрачена віра - час змиритися).

«Коли у тьмі і в хаосі, в якому ми мучимося, тліє іскра якої-небудь надії, то твоя огненна любов до життя і до його вищих цінностей переможе смерть»,— так сформулював цю концепцію сам автор.

Людині, як і, зрештою, всякій істоті, властиве прагнення до життя. Це — закон природи. Саме воля до життя рухає групкою полонених, які, здавалося б, за всіма законами фізіології, повинні впасти «на шляху смерті». Найвищого свого торжества сягає осмислена й осяяна високими ідеалами воля людини. Найслабший фізично після Бояні Оглядівський вижив тільки тому, що в найтяжчу свою хвилину думав не про себе самого, а про сина і дружину. Волю персонажа до життя збуджувала не тільки родинна відповідальність його як батька і чоловіка. Узагальнений образ матері з дитиною здавна відомий як символ життя. Найвище породження матері — дух людини, її розум і воля — у своєму змаганні до життя. Перед смертю Бояні побачив образ своєї матері; Ніколичеві у завиванні вітру вчувається пісня(можливо, пісня, яку співала матір); примарні картини родинного затишку постають у хворій уяві Оглядівського. Отже, тільки Оглядівському було заради чого жити в таких страшних умовах. Він єдиний мав бажання побачити своє сонце, про яке згадував сліпий Штрацінгер, його жінку та сина. Ми бачимо, що образ жінки, втілений у сенс життя, рятує людину у найекстремальніших умовах. Тому що жінка в світ приходить для любові, якою вона охоплює весь світ, надаючи йому крила натхнення та надії, вселяючи віру та духовну волю до життя.

Матеріали II дослідницької групи

Наша група аналізувала твір О. Довженка «Воля до життя», який було створено в криваві роки Великої Вітчизняної Війни. 4 червня 1942 року, у листі до своєї дружини Довженко пише: «Я буду писати про страждання і героїзм, і трагедію свого народу». 13 листопада 1942 року в газеті «Известия»

було опубліковане оповідання «Воля до життя». Цей твір - своєрідний гімн солдату, який не дав знищити себе, переміг смерть завдяки волі. Головний герой - Іван Карналюк - «...був рядовим бійцем. І особливих героїств за ним не числилось». Його було поранено під час бою: «Праву руку, правда, тільки зачепило... а ліва висіла, скривавлена вщент, кров біла фонтаном». Незважаючи на біль і страшну кровотечу, він вибрався живим з поля бою і потрапив у шпиталь. Але ми вважаємо, що увесь сенс цього оповідання - у поведінці Івана після поранення, це приклад великої напруги душевних і фізичних сил, з єдиною метою - вижити. Його руку вразила гангрена, її ампутували, але це не дало результатів, гангрена поповзла далі. Лікар зрозумів, що надії немає: «Жити? Обов'язково, аякже! - вдався хірург до рятівної неправди, і, помічаючи, що Карналюк уже вмирає, що жити йому залишалося лічені хвилини, одійшов до іншого пораненого, не призначивши ні перев'язки, ні яких-будь процедур». Але солдат не зламався: «Згадав він своє Поділля - золоту свою країну, безмежні лани, багаті череди., і Галину». Заметався Карналюк на своєму смертному ложі, затремтів: «Не вмирати, мститись над ворогом хотілось Карналюкові. Жити!». Хірург був вражений: «Він стояв у дверях у самій білизні, в мокрих од крові та гною бинтах і весь у холодному поту... перев'язку, жить хочу, давайте мені перев'язку і все, що треба!». У ту ж мить хірургу «ніколи ще не хотілось так палко врятувати життя людині, як зараз». Вони зробили ще одну спробу та перемогли! Карналюк «виграв генеральну битву майже без всяких засобів до перемоги». На прикладі головного героя ми можемо відповісти на головне питання: «У чому криється сенс життя»? Ми вважаємо, що сенс життя криється в самому житті, це було єдиною метою головного героя - вижити. Але для здійснення цієї мети треба володіти величезною силою волі, а воля, на нашу думку, як і в Турянського, народжується у спогадах. Рідна домівка, «берег дитинства», любляча сім'я, родичі та єдине кохання - заради цього варто жити.

Ключові моменти: воля, боротьба, любов, життя.

Матеріали III дослідницької групи

Наша група проводила дослідження за притчею Пауло Коельо "Алхімік". Простота та мудрість цієї притчі останнім часом привертає до себе увагу людей з усіх куточків світу.

Ми вирішили, що відкрита книга буде тим найяскравішим символом, який відображає людське життя. Кожен читає цю книгу, але лише деякі вміють читати між рядків. Головний герой притчі, Сантьяго, увесь час читає цю книгу. Він шукає себе і сенс свого життя. І в цьому йому допомагають знаки. Тому ми вважаємо слушним вираз: "Коли ти чого-небудь бажаєш дуже сильно, то увесь Всесвіт допомагає тобі досягнути цього." Дуже важливо навчитись їх помічати, тому що вони спонукають людину до дії. Так само було і в Сантьяго. Знаки спонукали його діяти, і це вело його до здійснення мрії. Це також допомагало йому навчитись слухати своє серце, а це, в свою чергу, привело героя до кохання. А тому, "коли кохаєш, зовсім не треба

розуміти, що відбувається, бо все відбувається в нас всередині, так що людина повністю здатна перетворитися на вітер" і стати кращою. Сантьяго думає, що кохання - це і є сенс його життя, але тут нам відкривається нова істина. Сама жінка відкриває її. Вона спонукає Сантьяго не звертати зі свого шляху і переконує його, що "Любов не може перешкодити людині слідувати Своїй Долі. Якщо ж так станеться, любов була не справжня, не та, що говорить Загальною Мовою."

У найважливіший момент життя герой лишається сам, але він уже вміє помічати знаки, бути частиною Всесвіту й говорити мовою душі.

Література

1. Градовський А. Компаративний аналіз у системі шкільного курсу літератури: методологія та методика. – Черкаси: Брама, 2003. – 243 с.
2. Гурдуз А. Світова літературна компаративістика: етапи розвитку. Українська мова і література в середніх школах, ліцеях та колегіумах. – 2005. - № 2. – с. 114-120.
3. Наливайко Д. Сучасна літературна компаративістика: аспекти й тенденції. Слово і час. – 2007. - № 5. – с. 28-30.
4. Мірошниченко Л. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах. – К., 2000. – с. 43.
5. Папуша І. До методології літературознавчої компаративістики. Літературознавча компаративістика: науковий посібник. – Тернопіль, 2002. – с.10-14.

Использование ИК-технологии для развития познавательной компетентности

*Учитель биологии и информатики,
Куропятник Е.Н.*

Наш век - век высоких компьютерных технологий. Невозможно представить себе современные области производства, науки, культуры, спорта и экономики, где не применялись бы компьютерные или информационные технологии. Для того, чтобы чувствовать себя комфортно в новых социально - экономических условиях жизни современному человеку нужно идти в ногу со временем. Стремительное развитие информационных технологий и внедрение их во все сферы деятельности диктует новые требования к человеку.

Овладение информационной культурой является потребностью нынешнего общества. И поэтому школа должна сыграть ведущую роль в подготовке современного выпускника к полноценной жизни и труду. Поэтому одним из главных приоритетных направлений в образовании является формирование информационной компетентности учащегося. Информационная компетентность включает не только умение использовать цифровые технологии, инструменты коммуникации для получения доступа к информации и управления ею, но и умение работать с информацией, представленной в электронном виде.

Совершенно очевидно, что, используя только традиционные методы обучения, решить эту проблему невозможно. Внедрение в процесс обучения ИТ обеспечивает доступ к различным информационным ресурсам и способствует обогащению содержания обучения, придает ему логический и поисковый характер, а также решает проблемы поиска путей и средств активизации познавательного интереса учащихся, развития их творческих способностей, стимуляции умственной деятельности.

В основном компьютеры используют просто как современные аналоги традиционных пишущих машинок, калькуляторов или проекторов. Использование различных ресурсов компьютера на уроках, которое позволит правомерно говорить о подлинной компьютерной грамотности, поскольку только тогда возникает понимание того, как современные технические средства могут превратиться в инструмент получения новых знаний.

Применение компьютерной техники делает урок привлекательным и по-настоящему современным.

Компьютеры помогают человеку в работе, развлечении, образовании и научных исследованиях. Применение персональных компьютеров позволяет упростить разработку, тиражирование и использование дидактических и научных материалов, повысить качество образования, соответствовать реалиям сегодняшнего дня. Несомненно, что грамотное и комплексное использование информационных компьютерных технологий предоставляет

преподавателям и учащимся возможность эффективнее распределять свое время, реализовывать творческий потенциал.

Компьютер естественно вписывается в жизнь школы и является еще одним эффективным техническим средством, при помощи которого можно значительно разнообразить процесс обучения. Этот метод обучения привлекателен не только для детей, но и для учителей: помогает им лучше оценить способности и знания ребенка, понять его, побуждает искать новые, нетрадиционные формы и методы обучения. Это благодатная среда для проявления творческих способностей учителя, для понимания сегодняшних детей, их запросов и интересов.

Компьютер позволяет существенно изменить способы управления учебной деятельностью, погружая учащихся в определенную игровую ситуацию, давая возможность излагать учебный материал с иллюстрациями, графиками и т.д. Компьютер способствует формированию у учащихся рефлексии своей деятельности, позволяет учащимся наглядно представить результат своих действий. Условно систему использования компьютера на уроке можно разделить на три этапа.

Первый этап - компьютерная поддержка уроков. На этом этапе компьютер использует учитель. Форм подачи материала учителем на уроке с использованием компьютерных технологий много: это презентация, электронные учебники, виртуальные практические и лабораторные работы, тесты, тренинги. Самая удобная и не сложная форма для учителя при проведении урока - презентация. Главное в презентации это - тезисность для учителя и наглядность для ученика. В презентации могут быть показаны самые выигрышные моменты темы: эффектные превращения в форме мультипликации, портреты ученых, схемы, таблицы, цитаты, графики, т.д. Презентация позволяет учителю не просто читать лекцию, но вести беседу с учащимися, удачно сочетать элементы игровых методик, проблемного обучения, технологии развития мыслительной деятельности, блочной подачи учебного материала, осуществлять тестовый текущий контроль знаний учащихся. Презентация позволяет ученику сконцентрировать внимание на изучаемый материал, стимулировать познавательный интерес и стремление к самообразованию с целью углубления знаний.

Второй этап - это компьютерное сопровождение урока. На этом этапе компьютер используется не только учителем, но и учениками для повторения ранее изученного. Здесь компьютеру может быть доверен текущий контроль знаний учащихся, например – компьютерные тесты.

Тесты могут быть использованы на уроке при проверке домашнего задания и при закреплении. В электронной версии тесты могут представлять собой варианты от карточек с вопросами и вариантами ответов, до сложных многоуровневых структур, где ученику предлагаются небольшие подсказки. По результатам таких тестов можно судить о степени подготовленности учеников по данной теме. На экране могут появляться определения, которые учащиеся переписывают в тетрадь.

Используя технологию проблемного и проектного обучения, возможно развивать творческие способности путем включения в домашнее задание мультимедийных презентаций вместо типичных творческих заданий.

Третий этап - использования современных компьютерных программ в обучении. Особенностью этого этапа является проведение урока с работой всех учащихся на компьютере на всех этапах урока. Здесь осуществляется работа с информацией с помощью различных программных средств: текстовый процессор Word, графические редакторы Paint, Adobe PhotoShop, табличный процессор Excel, среда для создания презентация – PowerPoint, настольная издательская система – Publisher. С помощью различных компьютерных программ информацию можно представлять в виде графиков, схем, чертежа, производить расчеты при решении задач, написать конспект, доклад, оформить информацию для презентации тем самым вызвать интерес слушателей.

Информационная технология обучения предполагает использование наряду с компьютерной техникой специализированные программные средства. В настоящее время существует большое количество различных программных средств: компьютерные учебники (уроки), программы-тренажеры (репетиторы), контролирующие (тестовые оболочки), информационно-справочные (энциклопедии), моделирующие, демонстрационные (слайд- или видео-фильмы), учебно-игровые.

Использовать ИКТ целесообразно не только на уроке, но и во внеурочное время, на факультативах. Как дополнительный материал к изучению предмета можно использовать готовые программные продукты - электронные словари, энциклопедии, видеоролики и пр. Внедрение компьютерных технологий на уроках биологии является интересным и увлекательным занятием. С помощью анимационных средств и всевозможных разнообразных эффектов различных программных сред создаются виртуальные опыты, модели, демонстрации, что даёт возможность уяснить суть явления. Всё это способствует повышению эффективности и информативности занятий, переходу от репродуктивной передачи знаний к интенсивной творческой дискуссии педагога с учениками.

Обучение с использованием средств ИКТ позволяет создать условия для формирования таких социально значимых качеств личности как активность, самостоятельность, креативность, способность к адаптации в условиях информационного общества, развитие коммуникативных способностей формирования информационной культуры личности.

Данная форма позволяет развивать познавательный интерес у учащихся к предмету и познанию окружающего мира, сформировать в сознании учащихся целостную картину биологического процесса.

Литература

1. О.И. Бахтина. Информатизация гуманитарного образования.// Педагогика. – 1990. - №1.
2. И.И. Мархель. Компьютерная технология обучения.// Педагогика. – 1990. - №5.
3. Н.М. Розенберг. Информационная культура в содержании общего образования.// Педагогика. – 1991. - №3.
4. В.М. Оксман. Компьютерная грамотность и профессиональная компетентность.// Педагогика. – 1990. - №4.

Использование игровых технологий для формирования здоровьесберегающей компетентности

*Учитель биологии,
Дедкова Р.В.*

Малоподвижный образ жизни, несбалансированное питание, неблагоприятная экология, большая учебная нагрузка, переутомление отрицательно влияют на общее состояние здоровья учащихся в период интенсивного развития, формирования организма. Знания детей не переходят в навыки. Не успевают созреть психические процессы: память, мышление, внимание. Слабо формируются элементы теоретического мышления. Отставание в учёбе со временем растёт. Поэтому воспитание ответственного отношения к своему здоровью, к здоровью окружающих, формирование у учащихся навыков здорового образа жизни очень актуальны.

Для формирования и развития здоровьесберегающей компетентности учащихся в ходе учебного процесса необходимо использовать весь методический арсенал, находить наиболее эффективное сочетание элементов инновационных технологий и приемов. Интерактивные лекции, социально-психологические тренинги, проблемные семинары, коллективная работа над творческим проектом способствуют накоплению теоретических знаний о здоровье человека, использованию их на практике.

Применение игровых технологий на уроках в комплексе с другими приемами и методами организации учебных занятий укрепляет учебную мотивацию, помогает вызвать положительные эмоции, увидеть индивидуальность детей.

Игра – увлекательное занятие. Чувство равенства, атмосфера увлеченности и радости, ощущение посильности задания – все это благоприятно сказывается на результатах обучения.

Во время игры реализуются принципы психологической комфортности (снятие по возможности всех стрессообразующих факторов учебного процесса, создание на уроке такой атмосферы, в которой раскрываются дети и в которой они чувствуют себя “как дома”), в игре развиваются физические силы ребенка, тверже делается рука, гибче тело, вернее глаз, развивается сообразительность, находчивость, инициатива. В игре вырабатываются организаторские способности, выдержка, умение управлять собой.

Важнее всего, конечно, то, что в процессе игры у учеников появляется интерес к собственному здоровью, увеличивается число учащихся, посещающих спортивные секции, регулярно занимающиеся физической зарядкой, соблюдающих режим дня, рекомендации к правильному питанию.

Деловая игра – самостоятельная технология, характеризующаяся максимальной самоорганизацией учащихся при моделировании опыта определенной человеческой деятельности.

Основные признаки деловой игры как формы обучения:

- наличие проблемы, которую требуется решить;
- моделирование игровой ситуации, аналогичной социальной профессии или научной проблеме;
- активное взаимодействие участников игры, выполняющих игровые роли;
- использование дополнительной игровой атрибутики;
- высокое эмоциональное напряжение участников;
- импровизационный характер действий участников.

Деловые игры **«Суд над сигаретой»**, **«Обвиняем алкоголизм»**, **«На приеме у врача-нарколога»** привлекают внимание детей к проблемам здорового образа жизни, воспитывают негативное отношение к вредным привычкам, позволяют учащимся за короткое время проведения получить максимальную по объему информацию.

Игры **«Консультация психолога»**, **«В роли специалиста»** обеспечивают учебную среду быстрого реагирования на действия школьников. Например, на уроке биологии в 9 классе **«Нарушение нервно-гуморальной регуляции»** для ознакомления детей с нарушениями, связанными с гипо- и гиперфункцией желез внутренней секреции, с мерами профилактики эндокринных заболеваний разыгрывается сценка с участием **«врача эндокринолога»** и **«пациентки»**, жалующейся на слабость, зуд кожи, выделение большого количества мочи, сухость во рту, потерю веса. Учащиеся присутствуют на консультации **«специалиста»**, который на основании данных анализа крови ставит диагноз, характеризует сахарный диабет как довольно распространённое заболевание, причиной которого может стать психологическая травма, переизбыток углеводов в пище (мучных продуктов, сахара, сладостей), рекомендует придерживаться физиологической диеты, назначает курс лечения. **«Больная»** задает интересующие ее вопросы. Таким образом, учащиеся получают исчерпывающую информацию по теме урока.

Деловая игра **«Пресс-конференция»**

- позволяет учащимся углубить знания по определенным вопросам, связанным с их здоровьем,
- способствует самовоспитанию ответственного отношения к нему,
- развивает навыки аргументированного убеждения оппонентов.

Например, полезна и интересна была школьная пресс-конференция для старшеклассников, на которой обсуждались актуальные вопросы питания человека. Учащиеся профильного биологического класса выступали в роли врачей: терапевта, гастроэнтеролога, инфекциониста, диетолога, стоматолога, окулиста, в роли других специалистов: косметолога, астролога, журналистов. Игре предшествовала огромная подготовительная работа. Сначала детей консультировали настоящие специалисты. Потом учащиеся самостоятельно работали с научно-популярной литературой, искали интересную информацию в Интернете, систематизировали и обобщали ее. В процессе подготовки для участников игры проводились индивидуальные

консультации учителя. Журналистов тоже готовили. Им предстояло быть активными участниками деловой игры, по итогам конференции выпустить газету. Организована выставка витаминизированных блюд, полезных для детского организма. Участниками игры под руководством учителя подготовлены рекомендации по здоровому питанию для учащихся, отказывающихся принимать горячее питание в школьной столовой.

Следует отметить активность и высокую степень творчества участников деловых игр. Они с удовольствием и особой ответственностью готовят сценарий, шьют костюмы, делают рисунки, муляжи, компьютерные презентации.

Игра формирует и развивает у учащихся умение коллективно решать проблемы, оперативно принимать обоснованные решения, прогнозировать последствия предпринимаемых действий, развивает инициативу, умение оперировать биологическими и медицинскими понятиями.

Использовать игровые уроки можно при закреплении пройденного материала, при переходе к изучению новой темы с целью создания проблемной ситуации, в процессе обобщения изученного материала, при проверке знаний.

Здоровый образ жизни пока не занимает первое место в главных ценностях человека в нашем обществе. Но если мы научим детей ценить, беречь и укреплять своё здоровье, будем личным примером демонстрировать здоровый образ жизни, то можно надеяться, что будущее поколение будет больше здоровы и развиты, не только духовно, но и физически.

Литература

1. Антонова Л.Н. Психологические основания реализации здоровьесберегающих технологий в образовательных учреждениях/ Л.Н. Антонова, Т.И. Шульга, К.Г. Эрдынеева. - М.: Изд-во МГОУ, 2004. - 100с.
2. Борисова И.П. Обеспечение здоровьесберегающих технологий в школе // Справочник руководителя образовательного учреждения. - 2005. - №10. - с.84-92.
3. Воротилкина ИМ. Оздоровительные мероприятия в учебном процессе // № 4. - с. 72.
4. Наш выбор – здоровье: досуговая программа, разработки мероприятий, рекомендации/ авт.-сост. Н. Н. Шапцева. – Волгоград: Учитель, 2009. – 184 с.
5. Смирнов Н. К. Здоровьесберегающие образовательные технологии в современной школе. – М.: АПК и ПРО, 2002. – с. 62.

Використання ігрових технологій для розвитку здоров'язберігаючої компетентності

*Вчитель біології,
Кулікова В.С.*

В Україні упродовж останніх років спостерігається стійка негативна тенденція до погіршення основних показників здоров'я дітей шкільного віку. Зростає первинна захворюваність, поширеність хронічних захворювань.

За даними НАМН України, захворюваність дітей шкільного віку за останні десять років зросла майже на 27%. Так, якщо в першому класі вже налічується більше ніж 30% дітей, які мають хронічні захворювання, то до п'ятого класу їх кількість зростає до 50%, сягаючи в дев'ятому 64%. А загалом лише у 7%(!) українських школярів спостерігається задовільний функціональний стан організму. Вже у першому класі відхилення у стані опорно-рухового апарата мають 11% школярів, носоглотки — 25%, нервової системи — 30%, органів травлення — 30%, алергічні прояви зафіксовано у 25% дітей. З першого до дев'ятого класу частота зниження гостроти зору зростає у 1,5 разу (так звана хвороба відмінника), частота порушень постави — теж у 1,5, поширеність хвороб органів травлення — в 1,4, поширеність хвороб ендокринної системи — в 2,6 разу. Водночас лише 5% учнів зараховано до спеціальної медичної групи. Ще трагічнішими видаються дані Інституту педіатрії, акушерства та гінекології НАМНУ, згідно з якими лише 6—10% підлітків 12—18-річного віку є здоровими, а в 50% хлопців та 65% дівчат резерви адаптаційних можливостей — низькі чи нижчі за середні. Згідно з даними ВООЗ, головною причиною випадків смерті на Європейському континенті є неінфекційні хвороби, на які припадає понад 85%. Крім того, стан здоров'я тісно пов'язаний зі способом життя. За даними парламентських слухань «Молодь за здоровий спосіб життя», у 27% українського населення просто не вистачає грошей на здорове харчування. До того ж, в Україні палять 45% юнаків і 35% дівчат, 68% хлопців і 64% дівчат уживають алкоголь, 13% молоді вживають «легкі наркотики».

Під час навчання підвищується не тільки кількість дітей з відхиленнями в стані здоров'я, а й частота формування хронічних захворювань. Якщо при вступі до школи до першої групи здоров'я зараховують 30% першокласників, то після закінчення освіти залишаються здоровими не більш як 6% учнів, від 40% до 60% мають хронічну патологію. За цей період у три-п'ять разів зростає частота патології зору й порушення постави, у два — нервово-психічні порушення. До 80% дітей мають поєднану патологію. Віднедавна зростає також дисгармонійність фізичного розвитку школярів усіх вікових груп. До факторів, які впливають на стан здоров'я школярів, відносяться: низька якість життя населення, незбалансоване харчування, психологічні перевантаження в школі, недостатня рухлива активність, вплив несприятливої екосистеми великих міст.

Виховання здорового молодого покоління — одне з пріоритетних завдань української загальноосвітньої школи. В комплексі чинників, що впливають на здоров'я дітей і підлітків, надзвичайно значущим є спосіб життя, вибір якого залежить від свідомого ставлення особистості до власного життя, розуміння його значення для себе, свого майбутнього, для суспільства. Постає нагальна потреба навчання таких способів і форм життєдіяльності, які б забезпечили здоров'я людини сьогодні і в майбутньому. То що ж таке здоров'я і здоровий спосіб життя?

З метою поширення знань про здоров'я з подальшим перетворенням їх на стійкі переконання й навички практичної діяльності у навчальні плани шкіл було введено курс «Основи здоров'я». Він об'єднує знання фізіології, психології, екології, фізики, хімії, філософії, медицини, українознавства та багатьох інших наук, тому що інтегративна характеристика здоров'я містить фізичні, психічні та духовні складові.

На заняттях з курсу учні знайомляться із правилами загартовування організму, різноманітними фізичними вправами для збільшення росту, заходами попередження неврозів, переконуються в необхідності виконання комплексу ранкової гімнастики для забезпечення нормальної працездатності впродовж дня, формують вміння розслаблятися, укладати харчові раціони з урахуванням індивідуальних особливостей, дотримуватися режиму дня, виконувати вправи для формування правильної постави. Усі знання, вміння та навички учні можуть і повинні застосовувати в повсякденному житті. Учні ведуть щоденник здоров'я, вивчають ставлення до здоров'я у різних народів у різні історичні епохи, знайомляться з оздоровчими системами запорозьких козаків, ідеями Порфирія Іванова. Шкільний курс біології 9 класу має широкі можливості для впровадження валеологічних знань і формування в учнів належних умінь і навичок. У кожній темі розділу існує зв'язок біологічних знань із валеологічними. Це, наприклад, будова і функції опорно-рухового апарату; основи профілактики порушень постави, роль м'язової системи для збереження здоров'я; значення здорового способу життя для нормального функціонування серцево-судинної системи; вплив на стан здоров'я наркотичних речовин, алкоголю, куріння. Через усвідомлення учнями життєвої необхідності та надзвичайної важливості дотримання здорового способу життя даний курс здійснює позитивну мотивацію на освоєння ними навичок самостійної діяльності, спрямованих на зміцнення свого здоров'я.

Одним із провідних видів діяльності, у якому відбувається формування умінь і навичок здорового способу життя, є гра. Вона дозволяє дитині оволодіти високими суспільними нормами поведінки, дає можливість вступати у взаємодію з такими ситуаціями, у які в реальному житті дитина вступити не може, а також сприяє її особистісному зростанню.

Педагогічні можливості гри були помічені давно. Роль гри в людських відносинах підкреслювали ще Платон і Монтень. Значення гри в навчанні відмічав Ян Амос Коменський. Сьогодні вчені стверджують:

1. Гра — це діяльність, яка полягає в інтеракції між окремими учнями

або групами учасників, об'єднаними для реалізації певних цілей.

2. До основних понять, що характеризують дидактичні ігри, належать: об'єкт який моделюється; процес, що моделюється; сценарій, у якому описуються правила гри, об'єкт і предмет; засоби гри; регламент, учасники ігрового процесу.

3. Підготовка рольових, імітаційних, стимуляційних ігор має:

— відбуватися на основі логіки виробничої діяльності, вид і сфера якої відображається у грі;

— ураховувати не всю різноманітність факторів, що впливають на її перебіг а лише основних;

— включати створення методичної інструкції для проведення гри, рольових інструкцій для учасників, необхідного роздаткового матеріалу;

— будуватися таким чином, щоб не вимагалось постійне втручання керуючого;

— передбачати систему стимулюючих, заохочувальних і караючих заходів.

Технологія ігрового навчання — це така організація навчального процесу, під час якої навчання здійснюється в процесі навчальної гри (ігрове моделювання явищ, «проживання ситуацій» тощо).

Процес навчання починається зі здивування. Не здивуєш — не навчиш.

Скільки існує школа, стільки точаться розмови про те, як зробити її другою домівкою для дітей, як зацікавити їх процесом навчання. Увагу цьому питанню приділяв свого часу письменник Л. М. Толстой: «Хочеш науково виховувати учня, люби свою науку і знай її. І учні полюблять і тебе, і науку, і ти виховаєш їх. Але коли сам не любиш її, то скільки б ти не примушував учити, наука не справить виховного впливу». Учитель завжди мимоволі прагне до того, щоб обрати найзручніший спосіб викладання.

Тільки той спосіб викладання ефективний, яким задоволені учні, який їх цікавить. Практикою доведено, що уроки з ігровими методами навчання є доволі ефективними. З метою розвитку творчих здібностей учнів, реалізації потреби в спілкуванні доцільно проводити уроки-конференції, уроки-подорожі, уроки-брейн-ринги, уроки-КВК, уроки-аукціони; уроки-заліки, які допомагають здійснювати контроль рівня знань. Такі форми навчання дають змогу учням повніше виявити індивідуальність, позбутися страху перед опитуванням або складним завданням, відчувати інтерес до навчання та предмету загалом. Нестандартні форми уроку спонукають до творчості й учителя.

Необхідно пам'ятати, що в навчальних іграх ніхто не повинен програвати. Тому, відзначаючи переможця, слід привітати з успіхом усіх, хто брав участь у грі, адже кожен досяг певних результатів.

Виховне значення гри неможливо переоцінити. Вона збуджує допитливість, бажання більше пізнати, докопатися до суті.

Для дітей гра — засіб самовираження. Під час гри виникає об'єктивна необхідність у спілкуванні, налагодженні тісного контакту, тому переваги

ігрової форми навчання педагог використовує для згуртування класу. Слід зазначити, що і сама підготовка до таких уроків, де немає просто «глядачів», коли всі — учасники, зумовлює налагодження стосунків, виникнення інтересу навіть у найменш зацікавлених дітей. Звичайно, не завжди є можливість провести урок-гру, тому частіше використовують ігрові моменти, наприклад: кросворди, «Знайди помилки», «Далі, далі», «Правильно — неправильно», головоломки.

Часто під час уроків або на домашнє завдання учні виконують творче завдання — написати загадки, скласти вірш чи казку.

Під час уроків-подорожей учні обирають собі капітана, навчаються працювати згуртовано, уболівають за успіхи та невдачі один одного.

В процесі навчання через гру інтерес до біології, до природи загалом значно зростає. Навіть так звані слабкі учні поступово виявляють усе більшу пізнавальну активність; спочатку уважно слухають, потім розпитують, а згодом — самі просять слова для виступу. До таких уроків усі готуються сумлінно, з великим бажанням, до виконання завдань підходять творчо.

На вчительські плечі лягає прагматичне й надважливе завдання: наші вихованці повинні якомога природніше й безболісніше увійти в завтрашній день, володіючи сформованим школою механізмом адаптації.

Гра, як жодна інша форма навчання, дозволяє представити взаємодію всіх компонентів освіти. Вона є важливим засобом формування цінностей, орієнтацій діяльності, насправді серйозною спробою пошуку дитиною суті речей, явищ, процесів та власного місця серед них.

Навчальна гра надає особистості широку свободу для розвитку творчих здібностей, будується на засадах свободи дій, широкого вибору варіантів поведінки, яскравих емоцій, вимагає прийняття самостійних рішень.

Використання гри в навчанні дає змогу учневі розкритися, розвиває уяву й почуття гумору, сприяє створенню радісної і доброзичливої атмосфери в колективі, орієнтованої на успіх. Ігри підвищують ефективність викладання біології та основ здоров'я, широко використовуються в позакласній роботі. Дидактичне значення таких рольових ігор, як «суд», «мандрівка», «експедиція», для прикладу, полягає в тому, що засвоєння чи узагальнення матеріалу відбувається в процесі розв'язання навчально-ігрових завдань на основі імітації. Вдало дібране обладнання уроку (рулетка, конверти із запитаннями, комп'ютер) надає ігровому процесу ймовірного характеру.

Важливо також зауважити, що рольові ігри сприяють розвитку логічного мислення та аналітичних здібностей учнів, навчають самостійному прийняттю рішень.

Отже, використання ігрових форм навчання створює оптимальні умови для спілкування і засвоєння навчального матеріалу, дає відчуття реальності, вносить певні елементи іронії, гумору, зменшує інтелектуальне, навантаження, усуває одноманітність, посилює мотивацію до навчальної діяльності.

Особливістю застосування елементів ігрової діяльності є те, що учень набуває певного досвіду, який дає можливість самостійно опрацьовувати нову навчальну інформацію. А це вагомі кроки до формування основних життєвих компетентностей.

Водночас існує багато ігор, розроблених як зарубіжними, так і вітчизняними педагогами, спрямованих на формування системного мислення учнів, свідомості та ціннісних орієнтацій, природоохоронної діяльності.

Єдиного погляду на статус гри у навчанні немає. Одні вчені вважають її методом навчання, другі — засобом навчання, треті — формою навчання. Але в будь-якому випадку гра стимулює пізнавальну активність учнів.

Навчальна гра передбачає ігрове моделювання подій та явищ, що вивчаються, вона має чітко поставлену мету навчання і відповідний меті результат. Загальні ознаки гри такі:

- умовний характер;
- добровільна участь;
- обмеженість часовими і просторовими рамками;
- невизначеність розвитку та результатів;
- фіксованість ігрових дій системою правил і обов'язків;
- зацікавленість грою, що активізує інтелектуальні, духовні та фізичні сили людини (Й. Гейзенга).

Функції навчальної гри:

- розширює світогляд;
- учні використовують знання, уміння і навички на практиці;
- розвивають пам'ять, мислення, увагу, фантазію, уяву, творчі здібності тощо;
- ігри виховують самостійність, формують певні естетичні й світоглядні позиції учня, співробітництво, комунікабельність.

Особливостями гри у старшому шкільному віці є спрямованість на самоствердження перед суспільством, орієнтація на мовну діяльність, гумористичний відтінок. Ділові ігри розв'язують ці завдання.

Дидактична гра сприяє підвищенню рівня культури учня. Серед ігор, що використовують учителі, переважають кросворди, чайнворди, вікторини. Впливаючи на підвищення рівня знань учнів, вони не впливають на їх ціннісні орієнтації та свідомість.

Навчальні ігри мають за мету, окрім засвоєння навчального матеріалу, вмінь і навичок, ще й надання учневі можливості самовизначитися, розвиток творчих здібностей, сприяють емоційному сприйняттю змісту навчання тощо.

У дидактиці немає єдиної класифікації навчальних ігор. У навчальному процесі використовують різні варіанти гри. За методикою проведення, дидактичною метою та шляхами її досягнення ігри поділяються на імітаційні, рольові, сюжетні, ігри-змагання, ігри-драматизації.

Імітаційні ігри на заняттях імітують діяльність якоїсь організації, підприємства чи установи (наприклад, ділова нарада, збори, проведення

бесіди). Сценарій такої гри описує сюжет, імітуючи процеси та об'єкти. Рольові ігри виробляють дії, тактику поведінки, виконання функцій конкретної особи. Для проведення такої гри розробляється сюжет — п'єса, між учнями розподіляються ролі з обов'язковим змістом.

Операційні ігри спрямовані на виконання конкретних операцій, тут моделюється відповідний робочий процес, гра тут проводиться в умовах, що імітують реальні.

За дидактичною метою ігри поділяються на актуалізуючі, формуючі, узагальнюючі, тренінгові, контрольні-коригувальні. За характером педагогічного процесу— на пізнавальні, виховні, розвивальні, репродуктивні, продуктивні, творчі, діагностичні, профорієнтаційні тощо. За формою взаємодії учасників гри: індивідуальні, групові, змагальні, компромісні, конфліктні. За рівнем проблемності: проблемні, неproblemні.

Структура гри: ігрова задумка, правила гри, ігрові дії, дидактичні завдання, обладнання, результат гри.

Найбільш поширеними навчальними іграми є:

- змагання (КВК, турнір, вікторина);
- імітації (суд, ток-шоу, аукціон, драматизація).

У структурі навчальної гри можна виділити такі компоненти:

- дійові особи або учасники гри;
- правила, які визначають діапазон дій гравців (часовий та організаційний режим навчання);
- сюжет, що визначає зміст навчальної діяльності;
- навчальне завдання як ситуація з пізнавальними цілями, які досягаються в процесі гри;
- ігровий матеріал (фішки, жетони, рулетка, інше обладнання).

Розрізняють ігри:

- за кількістю учасників: індивідуальні (ребуси, головоломки), колективні (КВК, турнір, аукціон);
- за тривалістю: короткочасні (лото, кросворд), тривалі («круглий стіл», «суд», конференція»);
- за будовою: прості (лото, головоломка), комбіновані (КВК, «казка»).

Методика підготовки та проведення навчальної гри виділяє кілька етапів.

Підготовчий етап: розробляється сценарій, план гри, даються консультації, інструкції, пакети матеріалів учням — учасникам гри, готується матеріальне забезпечення.

Етап проведення гри. Залежно від типу гри вводяться різні рольові позиції учасників гри: організатор, координатор, критик, тренер, ініціатор, проблематизатор, консерватор тощо. Практикується групова робота над завданнями, міжгрупові дискусії.

Етап аналізу, обговорення та оцінки результатів гри. Тут виступають експерти, учні обмінюються думками. Вчитель наприкінці гри констатує досягнуті результати, відзначає помилки, підсумовує заняття.

Учасники навчального процесу в умовах гри мають максимальну свободу інтелектуальної діяльності, яка обмежується хіба лише умовами та правилами гри. Учні самі вибирають власну роль у грі, створюють проблемну ситуацію, шукають шляхи виходу з неї тощо. Вчитель, який очолює гру, не має авторитарної ролі, а виступає як інструктор (ознайомлює з правилами гри, дає консультації під час її проведення), суддя-рефері (дає поради про розподіл ролей), тренер (підказує учням для прискорення проведення гри), ведучий (організує обговорення результатів гри).

Ефективність гри значно залежить від ряду факторів, серед яких найголовніші такі:

- чітко продумана мета;
- здійснення мотивації ігрової діяльності;
- чітка організація підготовки, проведення та підбиття підсумків;
- постановка пізнавальних і проблемних запитань у процесі гри;
- залучення всіх учнів класу;
- тривалість не більше однієї навчальної години.

У практиці роботи вчителів в Україні використання дидактичних ігор комбінується з традиційними формами організації навчання. Частіше складний для розуміння матеріал викладається звичайними методами (розповідь, лекція, проблемний виклад тощо), а менш складний матеріал, який учні можуть опанувати самостійно, але для цього їм потрібний додатковий стимул, вивчається у формі гри. Як правило, закріплення, узагальнення та перевірка засвоєння матеріалу часто проводиться за ігровими технологіями.

Арсенал ігор, які використовують у біології, досить великий, але найбільш поширені з них моделюючі та імітаційні. Кожна така гра відбувається за схемою. Учні «вводяться» в ситуацію, на основі якої вони отримують ігрове завдання. Для його виконання учні поділяються на групи й обирають відповідні ролі. Починаючи висувати припущення щодо розв'язання проблеми (перший крок), вони стикаються з тим, що їм не вистачає інформації. Тоді отримують її від учителя. З отримання нової інформації та її аналізу під кутом зору ігрового завдання починається наступний етап гри (другий крок), далі гра розгортається за невизначеним сценарієм, що реалізує кілька етапів взаємодій між учнями, які «грають ролі» (третій крок), нарешті, після завершення сценарію потрібне серйозне обговорення, рефлексія того, що відбулося, усвідомлення учнями отриманого досвіду на теоретичному рівні (четвертий крок).

Ігрові технології не займають домінуючого положення під час вивчення біології, на це немає часу. Проте в навчальній програмі передбачені уроки узагальнення і систематизації знань, які можна проводити нетрадиційно, використовуючи елементи ігрової технології навчання. А зміст курсу основ здоров'я можна сміливо опрацьовувати через ігрові технології.

Сучасна педагогіка вбачає цінності гри як педагогічного методу перш за все у комплексі з іншими методами впливу, пов'язує її з управлінням з

боку вчителя. Практика застосування ігор засвідчила, що гра має, крім позитивних аспектів впливу на учнів, ще й негативні, які проявляються в додаткових витратах часу на підготовку, відволіканні уваги на продуктивну діяльність, порушенні дисципліни та ін.

Із цих причин педагоги більше схиляються до використання на уроках не ігор, а ігрових ситуацій.

Література

1. Гуцалюк Леся, Вербицька Зоя. Ігрові технології навчання на уроках біології. – Тернопіль-Харків: Видавництво «Ранок», 2009. – 128 с. – (Серія «Ігрові технології»)
2. Інноваційні виховні технології / Когут О.І., Юзефик Л.О., Тимчишин О.І. – Тернопіль: Астон, 2009. – 352 с.
3. Технології навчання біології / Упоряд. К.М.Задорожний. – Х.: Вид група «Основа», 2007. – 160 с. – (Б-ка журн. «Біологія»; Вип. 2(50))
4. Шарко В.Д. Сучасний урок: технологічний аспект / Посібник для вчителів і студентів. – К.: СПД Богданова А.М., 2007. – 220 с.

Розвиток соціальної компетентності учнів створенням шкільної газети

*Вчитель хімії,
Богданова Ю.В.*

«Чим глибша прірва між різними типами знань, потрібними для життя і тими, що подаються школою, тим менший вплив школи на майбутнє життя учнів»

Софія Русова

Пошук ефективної відповіді на виклик часу вимагає від нас окреслення шляхів модернізації освіти та об'єднання зусиль суспільства, спрямованих на практичну реалізацію ефективної політики розвитку людини. Це зрештою має привести до покращення якості життя українців, накопичення і примноження інтелектуального капіталу нашої країни. Тому важливим завданням усього нашого освітнього співтовариства є генерування освітньої політики, що розуміється не як галузева політика Міністерства освіти і науки України, а як загальнонаціональна суспільна стратегія.

Лише на думку відомого американського філософа сьогодення Алвіна Тоффлера, сучасний «світ, який швидко утворюється від зіткнення нових цінностей і технологій, нових геополітичних відносин, нових стилів життя й засобів сполучення, вимагає зовсім нових ідей і аналогій, класифікацій і концепцій». Розвиток людського суспільства та цивілізації висуває перед освітою принципово нові проблеми. Тому останнім часом активно дискутується питання підготовки майбутнього спеціаліста на засадах компетентнісного підходу як найефективнішого для останнього процесу, такого, що забезпечує підготовку фахівця відповідно до сучасних вимог суспільства.

Сучасна школа як соціально – педагогічна система покликана забезпечити досягнення таких освітніх результатів, які б відповідали цілям розвитку особистості й сучасним вимогам суспільства. Щоб гідно жити в сучасному суспільстві, особистість повинна бути компетентною в різних сферах діяльності. Школа має допомогти учням в оволодінні технологіями життєтворчості, створити умови для розкриття само програмування, само актуалізації, саморегуляції, самореалізації, самоконтролю, інтеграції в соціокультурний простір. Метою освіти є формування рівня соціальної зрілості учнів, достатнього для забезпечення їхньої автономності, самостійності в різних сферах життєдіяльності. Компетентнісний підхід покликаний подолати прірву між освітою й життям.

Ситуація, яка склалася в сучасному суспільстві, потребує негайного повороту до «психологізації» всього процесу навчання та виховання особистості. Тільки в такому випадку будуть створені реальні умови для формування соціальної компетентності учня. Цю проблему потрібно вирішувати в комплексі.

Зближення процесів виховання, розвитку та навчання, створення єдиного освітнього простору є однією із складних проблем сучасної педагогіки, розв'язати яку допомагає інтеграція основного та додаткового виховання.

Ефективною формою діяльності в цьому напрямку є створення шкільного прес – центру, тому що соціалізація підростаючого покоління в більшості відбувається через засоби масової інформації. Саме так школярі входять, поглинаються у соціум, в суспільне життя своєї країни, світу.

Визначальна роль у формуванні та коригуванні життєвих орієнтацій належить об'єктивним факторам: соціально – економічному стану та якості життя, дієвості соціальних гарантій тощо. Але велику роль відіграють також і суб'єктивні характеристики особистості – темперамент, характер, ставлення до життя, сприйняття життєвої ситуації та власного соціального становища.

Неабиякий інтерес і актуальність набувають питання про те, які саме життєві цінності виконують роль орієнтирів для молоді, які цінності є основою їх поведінки в умовах суспільства, що трансформується. Молоді важко розібратися в подіях мінливого світу, бо вона не має достатнього соціального досвіду. Цю нішу заповнюють засоби масової інформації, які можуть пропагувати як позитивні, так і негативні життєві орієнтири. Якщо раніше дитина дізнавалась про те, «что такое хорошо, что такое плохо» з дуже обмеженої кількості джерел (родина, духовні наставники), то сучасна молодь оточена великою кількістю інформації з різноманітних ЗМІ, які нав'язують свої еталони оцінки суспільних явищ.

Система засобів масової комунікації – це і соціальний інститут, і психологічна система спілкування, взаємодії, відносин людей у процесі інформаційного обміну. Вона сприяє згуртованості суспільства, є одним із чинників соціалізації, допомагає самопізнанню та обміну матеріальним і духовним досвідом між людьми, стимулює психічну активність людини. Таким чином можна констатувати, що процес впливу ЗМІ є безперервним, циклічним і спрямованим на соціальний результат. Однак це відбувається лише тоді, коли зміст і форма інформації, яку доносять ЗМІ, змінюється відповідно до інтересів і потреб людей, тобто тоді, коли простежується її вплив на різні сфери життя людини.

Стимулювання творчої активності свідомості треба починати з раннього дитинства, а в шкільному віці закріплювати як активну позицію в навчанні. А це можливо тоді, коли активна позиція в навчанні перетворюється на особистісно значущу подію.

Минулого року в нашій школі створено дитяче об'єднання «Прес – центр», результатом роботи якого є створення шкільної газети. Це дозволяє розширити виховну роботу школи, тому що створення шкільної газети включає особистість в багатогранну, інтелектуально і психологічно насичене життя, де можна реалізувати свої особистісні якості, можливості. Для роботи об'єднання ми зібрали ініціативних, талановитих та ціленаправлених учнів, котрі не сприймають випуск газети, як гру, а вважають це серйозною

справою.

Після дослідження основних потреб журналістів-початківців, організуємо освітній процес у «Прес-центрі», враховуючи три аспекти: навчальний (знайомство с основами журналістики), розвиваючий (розвиток творчих здібностей) та виховний (виховання колективізму, журналістської етики).

Газети існували й раніше. Вони періодично з'являлися на стендах – яскраві плакати, які містили поздоровлення, або присвячені будь – якій події. Звісно, багато проблем шкільного життя не освічувалися. Але причина появи шкільної газети не тільки в цьому. На наш погляд, підліткам необхідне спілкування. Ця проблема дуже актуальна, адже діти реєструються в різних соціальних мережах Інтернету. Свої сторінки «В контакте» мають майже всі учні нашої школи. Вони створюють групи за інтересами, майданчики для обміну думками. Таким майданчиком у школі мала стати газета.

Крім того, з розвитком шкільного самоврядування необхідним стало створення єдиного інформаційного поля, де можна сказати про рішення шкільного парламенту, маленькі та великі успіхи конкретного учасника шкільного життя. Система самоврядування зв'язує учнів, педагогів, батьків в єдиний організм. Шкільні ЗМІ виконують комунікативну функцію. Налагодження контакту, діалогу, обговорення важливих питань – все це можна реалізувати не тільки на зборах, але й на шпальтах шкільної газети. Також газету ми використовуємо як майдан творчості для будь – якого мешканця шкільної країни.

Сьогодні газета – ефективний засіб виховання, позитивної Я-концепції в учнів. Діти стають активними, впевненими у собі, націленими на успіх. Вони активніше приймають участь у науково – практичних конференціях, творчих конкурсах, створюють відеофільми, мультимедійні презентації, користуються набутими знаннями для розв'язування життєвих задач, набувають навички сприймати інформацію, аналізувати її, а це пробуджує бажання вчитися.

Шкільна газета – це дитячий соціум, школа лідерства, товариство близьких по духу людей, реальна трибуна для висловлювання своїх поглядів на життя, події. Вона допомагає учням формувати свою власну позицію. Але тільки вмільний баланс журналістики та педагогіки дає необхідний ефект соціалізації школярів.

Література

1. В.М. Оржеховська, О.І.Пилипенко Превентивна педагогіка. Навчальний посібник. Черкаси: вид. Чабаненко Ю. – 2007. – 284 с.
2. Життєтворчість особистості: концепції, досвід, проблеми: Науково – методичний збірник/ За редакцією кандидата іст. Наук І.Г.Єрмакова, Г.М.Несен. – Запоріжжя: Хортитцький навчально-реабілітаційний багато профільний центр, 2006.- 592 с.

3. Науково-методичний посібник/ За заг.ред. О.І.Чернишова, Т.Б.Волобуєвої. – Донецьк: Витоки, 2008 – 260 с.
4. Регіональна програма впровадження компетентнісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес, - Донецьк, 2004.